

**KHATTAR
SAIN?**

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této elektronické knihy nesmí být reprodukována nebo šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu vykonavatele majetkových práv k dílu, kterého je možno kontaktovat na adrese – Nakladatelství Masarykovy univerzity, Žerotínovo náměstí 9, 601 77 Brno.

○ LEPERIBEN

2015

Katedra sociologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, Brno

ISBN 978-80-210-7819-2

ISBN 978-80-210-7820-8 (online : pdf)

Khatar San?

**Jak slovenští Romové přišli
do českých zemí za prací
a co se dělo potom**

Khatar San?

**How Slovak Roma came
to the Czech lands for work
and what happened next**

Kateřina Sidiropulu Janků, ed.

Odkud jste?

Kdy jste naposledy slyšeli tuto otázku? Bylo to proto, že se o vás někdo upřímně zajímal? Nebo proto, že si právě uvědomil, že tady nejste doma?

My jsme od března 2012 v Ostravě a Brně hledali potomky slovenských Romů, kteří by chtěli tuto otázku položit svým dědečkům a babičkám, případně rodičům, kteří do těchto měst přišli ze Slovenska po druhé světové válce. Zajímalo nás, jak vzpomínají na příchod na české území, kdy se tady začali cítit doma a jestli dnes nelitují, že ze Slovenska odešli. Zajímal nás jejich pracovní svět, vždyť kvůli pracovním pobídkám se zde ocitli, někdy se stěhovali dál, až se nakonec usadili tam, kde se jim dařilo nejlépe.

Paměť romských dělníků je pamětí marginalizovanou. Tyto vzpomínky nejsou příliš vítané, aby figurovaly jako rovnocenná součást kánonu moderní české historie. Samotní pamětníci mají minimum předmětů a fotografií, které by jim připomínaly příchod a usazování se v českých zemích. Na fotografování nebyl čas a mnohdy ani prostředky. Pokud nějaké fotografie měli, často se poztrácely při opakovaném stěhování. Upomínkové předměty na život předků prakticky neexistují, a to i proto, že původní domovy zpravidla srovnaly se zemí osvobozující boje na konci druhé světové války. Proto jsme výstavu Khatar san? (Odkud jste?) uspořádali do formy souboru vyprávění k poslechu, portrétních a dobových fotografií a stylizovaného prostoru nabitého významy upomínajícími na konceptuální a filozofické podhoubí naší práce.

Vejděte na chvíli do života romských dělnic a dělníků. Zavzpomínejte s nimi na život na Slovensku, idylický i obtížný. Nahlédněte do socialistických pracovních kolektivů a do domácností. Zavzpomínejte na své vlastní babičky a dědečky a představte si, co tady jednou pro budoucí generace zůstane z vašeho vlastního života.

[ksj]

Where are you from?

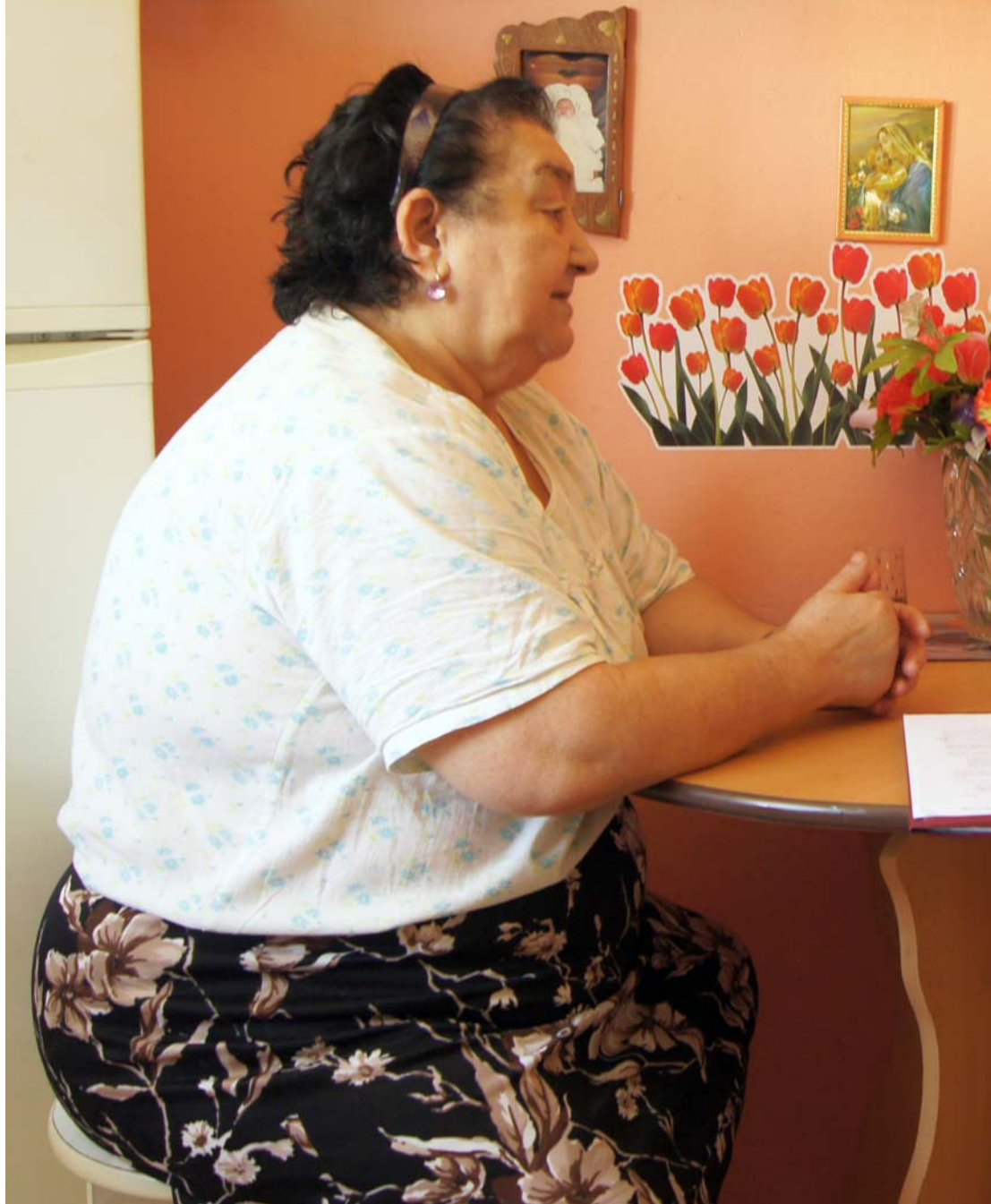
When was the last time you heard this question? Was it because somebody was sincerely interested in you? Or was it because he or she just realized you were not at home?

From March 2012, we were looking for descendants of Slovak Roma in Ostrava and Brno, who came after WWII and wanted to ask their grandfathers and grandmothers or parents the question. We were interested in their work life, as they appeared here because of work offers, and sometimes moved on until they finally settled where they got on the best.

The memory of Roma workers is marginalized memory. These memories are not much welcomed to become an equal part of the modern Czech historical canon. The witnesses themselves possess few keepsakes and photographs that would remind them of coming to the Czech lands and settling there. The time and the means for making photographs were lacking. If someone had photographs, she often lost them in the chain of numerous removals. Keepsakes reminiscent of the lives of ancestors practically do not exist. It is so also because the original family houses were often torn down during the liberation at the end of the Second World War. That is why we arranged the exhibition *Khatar san?* (Where are you from?) in the form of a collection of narratives for listening, portraits and period photographs, and last but not least, a stylized space loaded with meanings pointing at the conceptual and philosophical background of our work.

Enter now Roma workmen's and workwomen's lives for a while. Remember the idyllic and difficult life in Slovakia with them. Look into socialist collectives and households. Remember your own grannies and granddads and imagine what will remain here after your own life for the next generations.

[ksj]

Barbora Ferková vypráví svůj životní příběh pravnučce a také budoucím návštěvníkům výstavy Khatar san? Foto: Marie Cudráková

Barbora Ferková tells her life story to her great granddaughter, and to future visitors of the exhibition *Khatar san?* Photo: Marie Cudráková

koncepty

concepts

Jak slovenští Romové přišli do českých zemí...

V květnu 1945 se po skončení války několik set přeživších českých a moravských Romů i Sintů vrací z koncentračních táborů. Romové na Slovensku přicházejí z míst svého nuceného nasazení či nedůstojného skrývání do svých „cigánských osad“, za války často odsunutých z blízkosti obce i o několik kilometrů. Na Slovensku přetrvával nedostatek pracovních příležitostí i možností volit doplňkové způsoby obživy. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku se postupně vylidňovaly rozsáhlé oblasti obývané dosud německým a židovským obyvatelstvem, po němž tu zůstaly také prázdné domy a většina nemovitého majetku. V průběhu roku 1946 se začalo obnovovat hospodářství a infrastruktura. Soukromé firmy a zemědělské a lesní závody nabízely pracovní příležitosti vhodné pro dělníky. Řada Romů se tak dostala do českých zemí na základě náborových akcí a další skupiny se nechaly zlákat podněty příbuzných a známých. Dobrovolné přesuny Romů, které začaly v prvních letech po válce, pokračovaly i v následujících desetiletích. Do českých zemí přijížděli Romové začít nový život často jen s lístkem na vlak. Romové přicházeli do českých zemí po roce 1945 převážně z venkovských oblastí Slovenska, navíc z izolovaných romských osad. Směřovali za prací a lepším bydlením do průmyslových měst a do pohraničí, kde byli zaměstnáváni v zemědělství a v průmyslu. Pracovali také mimo velká města ve stavebnictví, v kamenolomech, pískovnách, cihelnách a na pilách, v průmyslových centrech rovněž v železářských závodech. U soukromých firem pracovaly spíše menší skupiny, početnější kolektivy zaměstnával stát na úpravě a výstavbě silnic a železnic a sezónní a příležitostně pracovníky ve stále

How Slovak Roma came to the Czech Lands...

In May 1945, after the end of the war, several hundred Czech and Moravian Roma and Sinti survivors returned from concentration camps. Roma in Slovakia came from forced labor or demeaning hideaways to their “gypsy settlements,” often moving kilometers away from villages or towns during the war. Lack of work opportunities and zero chance to get by complimentary activities remained in place in Slovakia. Bohemia, Moravia and Silesia saw the depopulation of vast areas previously inhabited by Germans and Jews, who also left their houses and most of their property behind. The economy and infrastructure came to be restored during 1946. Private, agricultural and forestry companies offered work opportunities. Many Roma arrived in Czech lands based on recruitment campaigns and others were attracted by what they heard from relatives and friends. Voluntary Roma migration in the first post-war years continued even in the following decades. Roma often arrived in Czech lands with only a train ticket. Roma came to Czech lands from mostly rural areas of Slovakia in 1945 sometimes even from isolated Gypsy settlements. They moved for work and better housing to industrial cities and the border area, where they found jobs in agriculture and industry. They also worked outside big cities at construction sites, in quarries, brickworks and saws, and in industrial centers, in steelworks. Smaller groups worked for private companies; larger groups were employed by the state at road and railway construction and repair and agriculture and forestry companies increasingly took on seasonal workers. Post-war Roma migration bears many signs comparable to the migration of other

větším počtu přijímaly také zemědělské a lesní závody.

V poválečné romské migraci najdeme mnoho faktorů, které lze srovnat s migrací některých ostatních skupin migrantů a osídlenců, ale má i své specifické charakteristiky. Rozhodující význam měly příbuzenské

groups; however, it also has some particular characteristics. Family relationships and community solidarity were crucial as they stood behind the fact that Roma often moved in the form of so-called chain migration. Therefore, today, we find extended families coming from places in Slovakia in

Romský dělník s kolegy na stavbě, Československo, 50. léta 20. století
Foto: L. Příborský, ze sbírky Muzea romské kultury, Brno

Roma workman with workmates at construction site, 50s of 20th century
Photo: L. Příborský, from collection of Museum of Roma culture, Brno

vazby a skupinová solidarita, které napomáhaly tomu, že Romové se často stěhovali formou tzv. řetězové migrace. Proto dnes v českých městech často nalezneme široce rozvětvenou romskou rodinu pocházející z jednoho místa na Slovensku. Místo původu je pro ně stále důležité bez ohledu na to, jestli a jak často jej navštěvují. Svě nové životní prostředí ještě dlouho nepovažovali za svůj domov. Z této skutečnosti vycházely některé projevy jejich chování k okolnímu majoritnímu obyvatelstvu, ale i pocit nezakořeněnosti a s ním třeba i další migrační přesuny některých z nich. Teprve změna tohoto pocitu – přijetí daného prostředí za svůj nový domov – začala kvalitně působit na postupnou adaptaci a umožnila určitě soužití romské minoritní skupiny s většinovou populací. Tento přelom nastával většinou v průběhu šedesátých let, kdy docházelo k prvnímu generačnímu předělu, a tím mezigeneračnímu vzestupu. Přesto se někteří necítí být ve svém současném působišti doma dodnes. Po uchopení moci komunisty v roce 1948 se začaly připravovat podmínky pro státem řízenou asimilaci Romů. Ve vztahu k Romům došlo nejprve k jejich formálnímu zrovnoprávnění, ovšem společensky zůstali stále na okraji. Od druhé poloviny 50. let přistoupil režim k otevřené politice asimilace. Tradiční romská kultura i romský jazyk byly označeny za přežitky a Romové byli například nabádáni k tomu, aby neučili své děti romsky. V roce 1968 došlo v Československu k jisté celospolečenské demokratizaci poměrů. Toho využili také Romové a založili svou první organizaci Svaz Cikánů-Romů, která usilovala o udržení a propagaci romské kultury a snažila se pomáhat v řešení sociálních problémů. Různorodé a bohaté aktivity však skončily v roce 1973, kdy byl Svaz Cikánů-Romů pod nátlakem normalizačních státních orgánů rozpuštěn. Od poloviny

Czech and Moravian cities. The place of origin is still important for them regardless how often they visit or if not at all. They did not consider their new living places as their homes for long. That fact was behind some of their attitudes towards the majority, together with feelings of rootlessness and also the other migration of some. Only a shift in the feeling – acceptance of their environments for their homes – started to influence gradual adaptation and allowed a certain coexistence of the Roma minority. The break came mainly during the 1960s, when the first generation turning point set in, consequently with intergenerational growth. Notwithstanding, some have not started to feel at home in their current places even now.

After the Communists took state power in 1948, the conditions were prepared for state-organized Roma assimilation. Roma were formally granted equal rights; however, they stayed marginalized socially. Beginning in the second half of the 1950s, the regime went on to implement assimilation policy. Traditional Roma culture and language were denounced as anachronism and Roma were urged not to teach their children the Roma language. In 1968, Czechoslovakia experienced a certain social democratization. Roma made use of this and established their first organization – the Gypsy-Roma Union, which strived for preservation and promotion of Roma culture and dealt with social problems. Its varied and complex activities ended in 1973, when the Gypsy-Roma Union was forced to dissolve by normalization state bodies. Beginning in the mid-1970s, the assimilation policy was adopted again. During the 40 years of development under the communist regime, Roma were on the one hand formally emancipated and their material conditions improved (betterment

70. let tak začala být znovu uplatňována asimilační politika.

Během 40 let vývoje v komunistickém režimu došlo na jedné straně k formálnímu zrovnoprávnění Romů a ke zlepšení jejich materiální situace (zlepšení životní úrovně, přístup ke vzdělání), na straně druhé došlo k duchovnímu úpadku Romů, kteří se začali stydět za svoji kulturu a původ. Došlo ke zprerhání tradičních vazeb a ke zničení tradičních norem. Romové neměli možnost rozhodovat sami o svém osudu, stali se pouhým objektem státní politiky. Paternalistický přístup státu a podpora v materiální oblasti ochromily odvěkou soběstačnost Romů, asimilace likvidovala staleté hodnoty, za které neposkytla adekvátní náhradu. Morální vakuum se následně stalo příčinou demoralizace a komplexu méněcennosti velké části Romů.

Přelomové období po pádu totalitního režimu v roce 1989 zásadně ovlivnilo i život československých Romů. V roce 1990 byli poprvé v historii Romové uznáni v českých zemích jako národnostní menšina. Proces demokratizace společnosti dal Romům naději na renesanci vlastní kultury, ale také na ně mnohem více dolehly problémy, které vyplynuly z radikálních proměn společenského, ekonomického a kulturního ovzduší státu. Například rozpad státem řízeného hospodářství s sebou přinesl vlnu zániků mnoha podniků a masivní propouštění pracovníků, což se značně dotklo i romské menšiny.

[ms]

of life standard, access to education); on the other hand, Roma experienced spiritual decline. They started to feel ashamed of their culture and origin. Traditional social ties and norms were torn apart. Roma did not have the possibility to make decisions about their own destiny; they became mere objects of state policy. The paternalistic approach of the state and material support paralyzed the long-standing self-sufficiency of Roma. Assimilation squelched hundreds of years old values and did not offer adequate compensation for them. A moral vacuum gradually became the cause of demoralization and an inferiority complex among the majority of Roma.

The breakthrough period after the fall of the totalitarian regime in 1989 affected the lives of Czechoslovak Roma fundamentally. In 1990, Roma were recognized as an ethnic minority for the first time in Czech lands. The democratization process gave Roma hope for a renaissance of their culture, but it also brought about problems arising from radical changes in the social, economic and cultural spheres of the state. For instance, the collapse of the state-organized economy resulted in a wave of many plants going bankrupt, which was often accompanied by job losses among the Roma minority.

[ms]

... a co se dělo potom

Proces demokratizace společnosti s sebou přinesl novou výzvu. Jak ubývalo totalitních prvků řízení společnosti, stát postupně o své občany přestával komplexně pečovat. Někteří bývalí členové Svazu Cikánů-Romů a další aktivní Romové se opět chopili iniciativy a zakládali podpůrné romské spolky nebo začali vytvářet strukturu sociální práce zaměřené na Romy. Na druhou stranu se ve společnosti začaly objevovat otevřenější rasistické projevy a samospráva byla postavena před zcela nový problém, jak se s těmito projevy demokraticky vyrovnávat. Jednou z odpovědí bylo doporučení neoznačovat Romy v nejrůznějších kartotékách, ať se již jednalo o zdravotní záznamy, nebo o soupisy obyvatel městských bytů či školních dětí. Identifikace Romů se stala nežádoucí, ale mnohde přetrvává ve formě neformálních soupisů a označení v seznamech. Romové dostali v roce 1991 poprvé příležitost přihlásit se ke své národnosti při sčítání lidu. Tehdy tak učinilo téměř 12 tisíc lidí, přičemž zhruba 23 tisíc obyvatel uvedlo, že jejich mateřštinou je romský jazyk, a 13 tisíc obyvatel uvedlo romštinu jako svůj druhý mateřský jazyk. Od roku 1991 počet obyvatel hlásících se k romské národnosti klesá. Odborná veřejnost vede neustálé debaty o vymezení a vědecké oprávněnosti pojmu Rom a o reálném počtu Romů žijících v České republice. A Romové samotní? Někteří se obrátili zády ke státu a ke všemu, co pochází od majoritní populace, se kterou si stát spojují; nedůvěřují jim, protože zažili útlaky války, neúctyvné zacházení ze strany komunistického režimu, diskriminaci na trhu práce nebo příkoří, kterým čelí jejich děti na českých školách. Jiní se za Romy nepovažují, romsky nehovoří, úspěšně podstoupili asimilační proces v 70. a 80. letech a to, že jim někdo na základě jejich

... and what happened next

The democratization process of the society brought about a new challenge. As totalitarian rule abated, the state gradually stopped looking after its citizens in a comprehensive way. Some former Gypsy-Roma Union members and other active Roma grasped the initiative and established Roma support groups or began to create a social care structure aimed at Roma. On the other hand, the society came to see open racist manifestations and authorities had to face the new problem of how to cope with them. One of the solutions was a recommendation not to designate Roma in various databases, whether health records or housing and school registers. Roma identification had become undesirable, but it often persisted in the form of unofficial listings and marks in lists. Roma received their first opportunity to claim ethnic affiliation during the 1991 census. Almost 12 thousand people did so. Meanwhile, 23 thousand people stated Roma language to be their native tongue and 13 thousand claimed it to be their second language. The number of people claiming Roma ethnicity has decreased since 1991. Experts are engaged in a constant debate concerning the determination and scientific justification of the term Roma and the real number of Roma living in the Czech Republic. What about Roma themselves? Some of them turned away from the state and anyone coming from the majority, which they associate with the state. They do not trust them, because they had experienced war oppression, demeaning treatment by the Communist regime, discrimination on the job market and injustice toward their children at Czech schools. Others do not consider themselves Roma and do not speak Roma. They were successfully assimilated in the 1970s and 80s

vzhledu neustále vnucuje, že nejsou Češi, je obtěžuje.

V některých rodinách se stále dodržuje romipen, romský způsob života. K němu ale také patří vnímání své komunity po rodové linii, nikoli po etnické. Soudržnost s ostatními Romy a kolektivní zodpovědnost jen na základě vzhledu či jazyka pak mohou pociťovat jako nepřirozený a nemístný požadavek ze strany majoritní populace. Mezi mladými romskými intelektuály můžeme pozorovat tendence pěstovat vysokou romskou kulturu, jejich snahy jsou však na veřejnosti málo viditelné a ani obyčejní Romové se s jejich snahami neztotožňují. To, že Romové jako etnikum nikdy neprošli nacionalizačním procesem, nemají v Evropě vlastní stát, systém povinného školství ani samosprávu, se znovu a znovu ukazuje jako výzva pro celý evropský kontinent, kde je poměrně časté zaměňovat domnělé charakteristiky majoritního etnika s obecnými občanskými požadavky. Tisíce lidí, kteří jsou potomky moravských, německých a slovenských Romů a kteří nyní žijí v České republice, se tak ocitají v asimilační pasti. Necítí soudržnost romské komunity, která de facto neexistuje, ale zároveň se do této neexistující komunity cítí být vytláčováni reprezentanty majoritní populace. V soukromí roste počet smíšených česko-romských manželství, málokdy se však širší rodiny nevěsty a ženicha stýkají. K opravdové společenské integraci tak ve větší míře nedochází. Velkým problémem je nízká vzdělanost Romů. Některé děti nesou rodovou zátěž nevzdělanosti svých rodičů a často také faktické negramotnosti prarodičů. V mezinárodním srovnání se český povinný vzdělávací systém ukazuje jako jeden z nejméně efektivních pro možnost vstoupné sociální mobility žáků ze znevýhodněných prostředí, taková sociální mobilita je u nás téměř nemožná. Nadání Romové často nejsou

and the fact some people constantly refer to them as Roma based on their appearance bothers them.

Some families have still kept romipen, the Roma lifestyle, which is based on the community's family line not the ethnic one. Cohesiveness with other Roma and collective responsibility based on looks or language only can be viewed as an unnatural and inappropriate requirement of the majority. We can see tendencies among young Roma intellectuals to engage in high Roma culture; however, their efforts are neither visible much in public nor do common Roma share their enthusiasm. The fact that Roma have never undergone the process of nationalization and do not have a state of their own, without compulsory schooling and administration, again and again proves to be a big challenge for all of Europe, where the presumed characteristics of a major ethnic group are often confused with general civic requirements. Thousands of descendants of Moravian, German and Slovak Roma living in the Czech Republic find themselves in an assimilation trap. They do not feel a sense of community, which as a matter of fact does not exist, but they feel being forced by the majority to fit in this non-existent community frame at the same time. In the private sphere, the number of mixed marriages is rising; only rarely, however, do the wider families of the bride and the groom get in touch. True social integration more or less fails to happen.

Poor education remains a big problem for Roma. Some children bear the family burden of poorly educated parents and often illiterate grandparents. In the international context, the Czech educational system is one of the least efficient for the upward social mobility of pupils coming from a deprived background, such social mobility is thus almost impossible here. Gifted Roma

Žáci ze ZŠ Družby v Karviné během tematické hodiny o poválečné migraci slovenských Romů

The pupils of the Basic School Družby Karviná during the thematic class on the post-war migration of Slovak Roma

Foto / photo: Marie Cudráková

schopni svůj talent rozvinout ani v průběhu středoškolských studií. Na tento stupeň se sice mohou dostat, ale pak neunesou sociální izolaci jak ze strany spolužáků z majority, kteří se mnohdy nechtějí s Romy ve svém osobním životě vůbec potkávat, tak rodiny, v níž nenacházejí pro své další snažení oporu. Jakmile pomine strukturální

are often not able to develop their talents even during secondary schooling. They can reach this level but then they cannot bear the social isolation from their majority schoolmates, who often do not want to socialize with Roma personally, nor from their families, who do not provide support for their further efforts. Once the structural

tlak na povinné vzdělávání, je pro talentované Romy nesmírně obtížné poprat se o své lepší společenské postavení.

Součástí romipen, stejně jako většiny tradičních způsobů života, které postupně pohlcuje proces modernizace, je pevné místo ženy v komunitě na místě matky, udržovatelky rodu a domácnosti. Romské ženy si tak musejí cestu za svými pracovními sny obhájit nejdříve samy před sebou, byly-li vychovány ke skromnosti a podřízenosti muž; poté ve vlastní rodině, kde od svých rodičů slychají „ale to není pro tebe“; a nakonec v širší společnosti. Dodnes si mnoho nadaných a aktivních Romek dovolí veřejné angažování až poté, co doma uklidí, navaří a postarají se o rodinné příslušníky. Palčivým problémem, který od 90. let vyostřuje česko-romské vztahy, jsou neřešené problémy v sousedském soužití. Na mnoha místech v ČR městská správa sestěhovala vzájemně nesouvisející skupiny lidí jen proto, že se jim zvnějšku jevíli jako Romové. Mnohde trvalo roky, než se městská policie a místní občanská sdružení ve spolupráci se sociálními pracovníky naučili udržovat funkční sousedské vztahy, jinde se to ovšem nepodařilo dodnes. Důvodem je také to, že lidé ponechaní svému osudu často rezignovali na zlepšení svých životních podmínek i vztahů se svými sousedy. [ksj]

pressure on compulsory education abates, it is extremely difficult for talented Roma to fight for better social status.

Part of romipen, as in most traditional lifestyles gradually eaten away by the modernization process, is the firm position of woman in the community as the mother and the family and household keeper. Roma women thus have to justify their career pursuit to: themselves, if they have been brought up with modesty and subordination by men; then to their families, where they are always told “that is nothing for you”; and finally, to the broader public. Even today, many gifted and active Roma women dare to engage in the public sphere only after they clean the house, cook and take care of their families. A burning problem, which has escalated tensions in Roma-Czech relations since the 1990s, is the issue of unsettled troubles with neighbour coexistence. In many places in the Czech Republic, municipalities have moved together groups of people without a real connection but with a similar Roma appearance. It has taken years in many places for city police and local civic groups, together with social workers, to learn to maintain functional neighbour relations. In other places this has not been achieved thus far because people left in despair often give up striving for improvement of their life conditions and relationships with neighbours. [ksj]

Uvnitř–venku, o veřejném prostoru

Sociologové hovoří o tom, že moderní společnost vzniká tam, kde se začíná odlupovat veřejné od soukromého. Svět práce se odděluje od světa rodiny a vzniká moderní město občanů, kteří mohou doma svou občanskou složku, jež mnohé umožňuje, ale zároveň je namáhavá a tíživá, odložit. Z antropologie je zase známo, že mezi každým přechodem se nachází takzvaný liminální prostor neboli prostor ani tady, ani tam, který nám umožňuje připravit se na změnu a přechod.

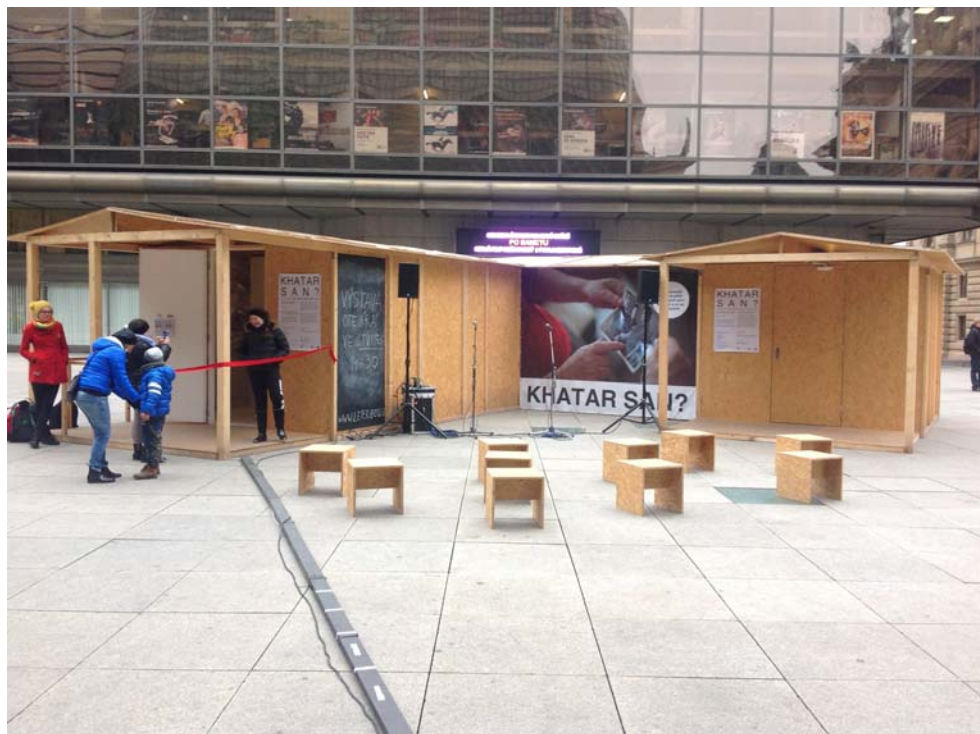
Takovým liminálním prostorem mezi „venku“ a „uvnitř“ jsou v případě naší výstavy venkovní verandy a dvůr, který výstavní hmota svým zakřivením vytváří. Vstupní veranda umožňuje kolemjdoucím rozhodnout se, zda do výstavy vstoupí a nechají ji na sebe působit, nebo ji minou a pominou také její možné účinky. Výstupní veranda slouží k tomu, aby návštěvníci mohli nechat v chráněném prostoru výstavy ještě doznít její působení a samostatně načasovat opuštění sféry vlivu expozice. Dvůr sloužil nejen jako prostor pro diskusi a hru, ale také jako platforma pro rozvalu kolemjdoucích. Rozměrná plachta s fotografií a velkým nápisem v romštině umožňovala výstavu jakoby mimochodem minout, nezastavit se, ale i tak se seznámit s tím, co nás uvnitř nejspíše může čekat. Menší český nápis, stejně jako informační panely u dveří, pak svou informaci podal pouze při zastavení. Tato hra na mimochodnou a soustředěnou účast umožňuje rozehrát vnitřní dialog o postoji kolemjdoucího k tématu česko-romských vztahů v jejich historickém kontextu. Stylizovaný byt je jen stylizací privátního prostoru, není to privátní prostor par excellence. Zaprvé, nikdo v něm nebydlí a bydlet nemá – architekt výstavy nelibě nesl, když si během prvních dnů instalace návštěvníce

Inside – Outside, On Public Space

Sociologists speak about modern society emerging where the public peels off from the private. The world of work is separated from the world of family and a modern city of citizens is created who can leave their citizen layer at home, which enables them a lot, but also is difficult and pressing. Anthropology tells us between a transition there is a so-called liminal space or space neither here nor there that allows us to prepare for change and transition.

The outdoor porch and yard created by the exhibition's body and its curve are such liminal spaces between "outside" and "inside." The entrance porch enables passers-by to decide whether they enter the exhibition and let it affect them or leave it behind along with its possible influences. The entrance porch allows visitors to absorb the effect of the exhibition in its protected space and time it for themselves when to leave the sphere of influence of the exposition. The yard serves not only as a space for discussion and play but also as a platform for the contemplation of passers-by. The large banner with photography and a big sign in Roma enables one to pass by the exhibition kind of incidentally, not to stop, but at the same time to get acquainted with what we could more or less expect inside. A smaller Czech sign, same as the information banners at the door, provides information only when you stop by. This interplay between incidental and concentrated attendance allows for internal dialogue on the passers-by attitude towards Czech – Roma relations in their historic context.

The stylized flat is only a stylization of private space; it is not a private space par excellence. Firstly, nobody lives there and nobody is intended to do so – the architect did not like it when during the first days

Výstavní hmota zvenku – vstupní a výstupní veranda sloužící jako prostory přechodu mezi vnitřním a venkovním, návodné nápisy, romsky čitelné zdálky, česky jen zblízka

The exposition body from the outside – entrance and exit porch serving as transition spaces between interior and exterior, instruction signs, legible from a distance by Roma, by Czechs only through closeness

Foto / photo: Petr Kubala

donesla oběd z bistra a snědla si ho v kuchyni, protože to z jeho úhlu pohledu narušovalo funkci instalace, která má být pro všechny. Zadruhé, stylizovaný byt neobsahuje koupelnu, součástí definice privátního v moderní společnosti mimo jiné je, že zde realizujeme své hygienické a sexuální potřeby. Tomu instinktivně přitakávali návštěvníci výstavy tím, že si nesedali na postel v ložnici, i když u ní byl telefon a přisednout na postel by bylo praktické. Přesto většina návštěvníků zůstala u telefonu stát.

a visitor brought lunch from a bistro and ate it in the kitchen, because from his point of view it violated the function of the installation, which should be there for everybody. Secondly, the stylized flat does not include a bathroom; part of the definition of the private in modern society is besides others that we carry out our hygiene routines and sexual needs there. Visitors of the exhibition concede instinctively by not sitting on the bed in the bedroom even though the phone is next to it so sitting there would be

Proč jsme vlastně tuto hru na uvnitř a venku rozehráli? Téma všedního života se nám jevilo jako dobře prezentovatelné skrze všednodenní kulisu. Bylo to ale také proto, že doma jsme vždy mezi svými, a tímto ambientním trikem jsme chtěli návštěvníky získat pro myšlenku, že romští pamětníci jsou jim ve svém všedním životě a vnímání věcí vlastně podobní. Rozehráli jsme tedy symbolickou hru sblížení v občejnosti. Stylizovaný byt ale vypráví příběh práce v socialismu, a tím, že nese téma společensko-politické, vyzýváme k solidarizaci ve veřejném prostoru. K tomu, abychom přijali moderní romské dějiny do kánonu české historie, k občanskému vnímání Romů a Čechů jako rovnocenných, ale zároveň k zachování citlivosti k interkulturnímu dialogu. Že se nám to povedlo, vyvozujeme i z toho, že pokud někdo, vlákán barvami, obrázky a neotřelostí výstavy dovnitř, postupně zjistil, že svůj stereotypní a nenávistný postoj přehodnocovat nechce, často se výstavou vrátil proti směru expozice, prostě se nadále odmítl podílet na občanském přitakávání a prostor opustil v protisměru, mimo trasu, která vypráví souvislý příběh. [ksj]

Bezpečnost, ambient-power designu

Otázky bezpečnosti se v procesu přípravy výstavy začaly objevovat velice záhy. Když se projektová manažerka šla poprvé orientálně zeptat do pobočky velké pojišťovací společnosti, kolik by pojištění pouliční výstavy o Romech stálo, bylo jí stručně řečeno: „To vám nikdo nepojistí.“ Také proto jsme začali uvažovat o uzamykatelné variantě.

convenient. Despite that, the majority of visitors remain standing.

Why did we actually play the inside and outside game? A common-life topic seemed to us best presented by a common-life background. It was also because at home we are among our own and by this ambient trick, we wanted to win visitors over to the idea that Roma living contemporaries are similar to them in their common life and perception of things. We started a symbolic play of becoming closer in our commonness. However, the stylized flat tells a story of work in socialism and by carrying a social-political topic, it calls for building solidarity in the public sphere. It calls for acceptance of modern Roma history into the code of Czech history, for civic perception of Roma and Czech as equals, but at the same time for preserving the sensitivity toward intercultural dialogue. We assumed that we managed from the fact if someone attracted inside by the colours, pictures and originality of the exhibition gradually found he or she does not want to change their hateful attitude, they often left the exhibition in the opposite direction. They simply refused to participate on civic acceptance and left the space in the opposite direction of the path that tells the coherent story. [ksj]

[ksj]

The Safety of Ambient-Power Design

The question of safety began to arise soon during the preparation process. When our project manager visited an insurance company office to ask about the price of insurance for a Roma street exhibition, she was briefly informed: “Nobody will insure that.” It was one of the reasons we started to think of a lock-up solution. In the end,

Graffiti tag v návštěvníkové knize. Jeho vzkaz čteme následovně: respektuji vámi nastavená pravidla prostoru, i když bych nemusel, výbavu mám s sebou

Graffiti tag in the Visitor Book. We read its message as follows: I respect your spatial rules, even though I do not have to, I have my equipment with me

Nakonec nám ta stejná společnost výstavu pojistila, ale až na základě intervence Masarykovy univerzity coby velkého klienta pojišťovny. Nominální hodnota výstavy byla totiž nízká, a riziko poškození bylo naopak odhadnuto jako vysoké.

Je první den příprav na expozici v Ostravě-Vítkovicích, truhláři až do tmy pracují, zamykáme a jedeme domů. Ráno se budím před šestou hodinou, v pyžamu na sebe házím kabát a jedu se honem podívat na náměstí, jestli tam ještě stojí. Stála, nedotčená. A tak to zůstalo až do konce. To se opakovalo i v Brně, kde byla ovšem výstava umístěna na uzamykatelném nádvoří galerie. Každý den a každá noc znamenaly stres. Co jsme si představovali, že se může stát?

it was the very same insurance company that insured our exhibition but only after an intervention from Masaryk University as one of their major clients. The nominal value of the exhibition was small; on the other hand, the risk of damage was estimated as high.

It is the first day of preparation at the exposition in Ostrava-Vítkovice, the joiners work until dark and we lock up and go home. I wake up before 6 am, put a coat over my pyjamas and rush to the square to see if it is still standing. It was there, intact. And it remained so until the end. This scene was repeated in Brno, where the exhibition was installed in the closed courtyard of a gallery. Every day and every night were stressful. What did we imagine could happen? From

Od prostého vandalismu (všimli jsme si například, že kolemjdoucí pobudové docela běžně močí na fasádu budovy Nové scény Národního divadla v Praze) přes sprejování (s tím jsme vlastně tak trochu i počítali, čistá dřevotřískka byla doslova nastražena jako vox populi) až po cílené útoky související s tématem výstavy. Obávali jsme se, že by neonacisté mohli nesouhlasit s tím, aby byly životy Romů důstojně prezentovány ve veřejném prostoru. To jsme se ale přepočítali. Jak jsme se shodli s šéfem služebny PČR, který neonacistickou scénu ve svém městě zná, toto je pod jejich rozlišovací schopnost, oni se půjdou raději poprat někde na fotbal. Přesto se nám ulevilo až po odvezení poslední desky z místa třetí expozice. Zaměstnanci úřadu spolupracující městské části se zase obávali, že jim na náměstí zřídíme romské ghetto. Romové se na výstavu chodili dívat, třeba i opakovaně, ale většinou se k ní chovali s respektem, protože na stěnách visely fotky jejich příbuzných a sousedů, a mluvili s námi o tom, co si myslí o konkrétních výrocích, které si zde přečetli.

Zde je seznam vandalských událostí:

- Krádež 1 ks truhlíku s květinami přes noc, když je služba zapomněla schovat
- Krádež 1 ks umělohmotné květiny z truhlíků kolemjdoucími
- Kouření v obýváku; po upozornění služby na to, že jsou zde kouřová čidla, tajně tipnutí cigarety o dřevotřískovou policičku
- Opakované ukradení tužky u návštěvní knihy
- Nápis křídou na venkovní tabuli výstavy „Láďa je buzna“

Případné nenávistné a nepřející vzkazy se koncentrovaly v návštěvní knize nebo je ná-

plain vandalism (e.g. we noticed passing by vagabonds commonly urinate on the façade of the New Scene of the National Theatre in Prague) to graffiti (which we had actually anticipated as the clean chipboard was positively set as a stage for vox populi) to concentrated attacks linked to the exhibition theme. We were afraid neo-Nazis might disagree with a respectable presentation of Roma life in the public sphere. We turned out to be wrong. As we agreed with the head of the local police station, who knows the neo-Nazi scene in his city well, it was beyond their understanding; they would rather go fight somewhere about a football match. Nevertheless, we were very relieved only after the last panel was transported from the place of the third exposition. People from the collaborating municipalities were on the contrary afraid we would establish Roma ghettos on the square. Roma did come to the exhibition sometimes, even repeatedly, but mostly behaved with respect, as there were photos of their relatives and neighbours hanging on the walls, and they spoke to us about what they thought about the particular statements they read there.

The list of vandalism acts includes:

- Theft of a flower box with flowers over night, when the staff forgot to secure it.
- Theft of an artificial flower from a flower box by passers-by.
- Smoking in the living room; after a warning by the staff about smoke sensors, the cigarette was secretly put out on a chipboard shelf.
- Repeated theft of the Visitor Book pencil.
- Chalk sign, “Láďa is a fag,” on the external board of the exhibition.

Eventual hateful and envious messages were concentrated in the Visitor Book or they were uttered in the presence of the

vštevňáci vyslovovali v pŕítomnosti kustodů. Potvrđila se lidová pravda, že když je něčo pěkně, lidé se k tomu chovají pěkně. Kvalitní design v kombinaci s vůní dřevotřisky a domácím prostředím výstavy podprahově v lidech tlumil vandalské tendence. A obsah, pečlivě vyladěný tak, aby nevnucoval jediné vidění světa, vedl návštevníky k zamýšlení a diskuzi.

[ksj]

keepers. Popular wisdom was confirmed that if something is nice people treat it so. Quality design combined with the smell of chipboard and the home environment of the exhibition softened tendencies toward vandalism in people. And the content, carefully completed so that it did not impose a singular view of things, led visitors to reflection and discussion.

[ksj]

Strážníci Městské policie Brno na pravidelné obchůzce

The Brno City Police officers during the patrol

Foto / photo: Vojtěch Kaláb

Umístění: Ostrava, Brno, Praha

Výstavní místa nebyla zvolena náhodně. První dvě jsou aktuální domovinou pamětníků, jejichž příběhy představujeme, a třetí symbolizuje umístění romské paměti do významového centra českého národního étosu – metropole.

Při hledání konkrétních lokalit pro nás bylo důležité, aby se jednalo o veřejně dostupné prostory, kudy lidé běžně procházejí, a tudíž mohou na naši výstavu spíše náhodně narazit, než aby ji cíleně vyhledali. S ohledem na zevrubné designové zpracování i povahu donora projektu jsme přirozeně tíhli k okolí galerií a kulturních institucí, na druhou stranu jsme cítili potřebu zohlednit představu pamětníků, že se na své příběhy půjdou

Location: Ostrava, Brno, Praha

The exhibition places were not chosen randomly. The first two are the current homes of living contemporaries, whose stories we introduce, and the third one symbolises the framing of Roma memory by the semantic centre of the Czech national ethos – the capital.

Looking for particular locations, we made sure they were open to the public, where people usually pass through and thus could encounter the exhibition by chance rather than searching for it purposefully. With regard to the thorough design and character of the project donor, we tended naturally to the sphere of galleries and cultural institutions; on the other hand, we felt the urge to

Stavba expozice v Ostravě na Mírovém náměstí. Veřejný prostor par excellence

Construction of exposition on Mírové square in Ostrava. Public space par excellence

Foto / photo: Kateřina Sidiropulu Janků

Piazzeta Národního divadla v Praze. Monument české národní etnokultury konfrontován s moderní romskou historií

Piazzeta at the National Theatre in Prague, monument of Czech national ethno-culture in confrontation with modern Roma history

Foto / photo: Michal Hečovský

podívat spíše na centrální náměstí než ke galerii.

Důležitou konceptuální částí pak bylo sledování procesu vyjednávání povolení k výstavě u reprezentantů místní veřejné správy a administrativního zázemí městských částí. Zde jsme naráželi na četné překážky, ať již se jednalo o postojový odpor politických reprezentantů, nepřehlednost a složitost procesu vyřizování nejrůznějších povolení, nebo o obstrukce na politickou zakázku. Mnohé z toho, s čím jsme se setkali, nelze snadno dokázat – část zůstává v anonymitě, abychom s poznatky mohli do budoucna analyticky pracovat. Nebylo vždy snadné

take the idea of living contemporaries into consideration, as they would come see their stories on the central square rather than in a gallery.

Observation of the negotiation process with municipal administrative representation and district administration background was an important part of the concept. Here, we came across plenty of obstacles, be it the resistant attitude of politicians, the chaotic arrangement and difficulties of application for various permissions or obstructions on political commission. Much of what we have experienced is not easy to prove – a part remains anonymous, so that we could an-

zachovat si odstup a nenechat se strhnout k politickému aktivismu, ale potřeba důstojně představit příběhy pamětníků, a to včetně způsobu, jakým docílíme veřejné expozice, převážila.

V Ostravě jsme nejprve jednali o umístění výstavy na centrálním Masarykově náměstí. Rada městského obvodu Moravská Ostrava a Přívoz však náš záměr nepodpořila, a tak jsme hledali alternativní umístění. V týmu převažoval názor, že by to měly být industriální Vítkovice, což se ukázalo jako výborná volba. Spolupráce s místním Úřadem městského obvodu byla bezproblémová, vyřizování šlo rychle a od úřadu městského obvodu Ostrava-Vítkovice se nám dostalo i průběžné podpory v naší realizaci. Za svou vzali výstavu také místní pořádkové složky a někteří pravidelní návštěvníci náměstí,

allyse the findings for the future. At times, it was not easy to keep a distance and not to become politically engaged, but the need to present the stories of living contemporaries respectfully, along with the way we would manage the public exposition, prevailed. In Ostrava, we started by negotiating for a location on central Masaryk square. The municipal board of the Moravská Ostrava and Přívoz district, however, did not support our intention, so we looked for another place. Our team came to the opinion that industrial Vítkovice should be the place, which turned out to be a great choice. Collaboration with the local municipal office was smooth, arrangements went quickly and the Ostrava-Vítkovice municipality even supported us during realization. Even local police took our side together with some

Slavnostní otevření výstavy v Brně. Prestižní místo stranou pouličního ruchu

The exhibition opening ceremony in Brno. The prestigious place aside from the sidewalk traffic
Foto / photo: Tomáš Škoda

kterí posedávali na okolních lavičkách a výstavu tak trochu hlídali.

V Brně jsme si pro naši výstavu po dlouhých obchůzkách vnitřního města vybrali prostor na Moravském náměstí mezi kostelem sv. Tomáše a Místodržitelským palácem. Vyjednávání záboru zde bylo poměrně složité, čítalo asi 15 nejrůznějších povolení. Odbor památkové péče Magistrátu města Brna náš záměr nedoporučil k realizaci a my jsme se odvolali ke Krajskému úřadu Jihomoravského kraje. Krajský úřad Jihomoravského kraje nám sice dal nakonec za pravdu a negativní rozhodnutí brněnských památkářů zvrátil, ale rozhodli jsme se neriskovat další úřední obstrukce a využili jsme nabídky spřátelené instituce, Fóra pro architekturu a média, a výstavu jsme umístili do jejich nově vzniklého kulturního prostoru Praha na nádvoří Pražákova paláce Moravské galerie.

V Praze jsme se po konzultaci na Odboru dopravy městské části Praha 1 rozhodli pro Piazzetu Národního divadla, kde se zdálo, že bychom mohli získat volný termín na umístění výstavy po dobu několika týdnů. Nejprve však bylo potřeba vyčkat na vyjádření uměleckého šéfa činohry ND. Trefili jsme se bohužel na začátek divadelních prázdnin, a tak bylo potřeba čekat až do jejich konce. Divadlo není úřad, a tak se na něj nevztahuje povinná třicetidenní lhůta na vyřízení, která je v samosprávné administrativě obvyklá. Čekání se nakonec vyplatilo. Po souhlasu uměleckého šéfa již totiž vše probíhalo velice hladce. Národní divadlo k výstavě přistoupilo coby spolupřátel, produkční Nové scény ND vyřídila potřebnou administrativu, my jsme jen zaplatili poplatek za umístění výstavy a mohlo se začít stavět.

[ksj].

regular visitors to the square and they kind of watched the exhibition sitting on the surrounding benches.

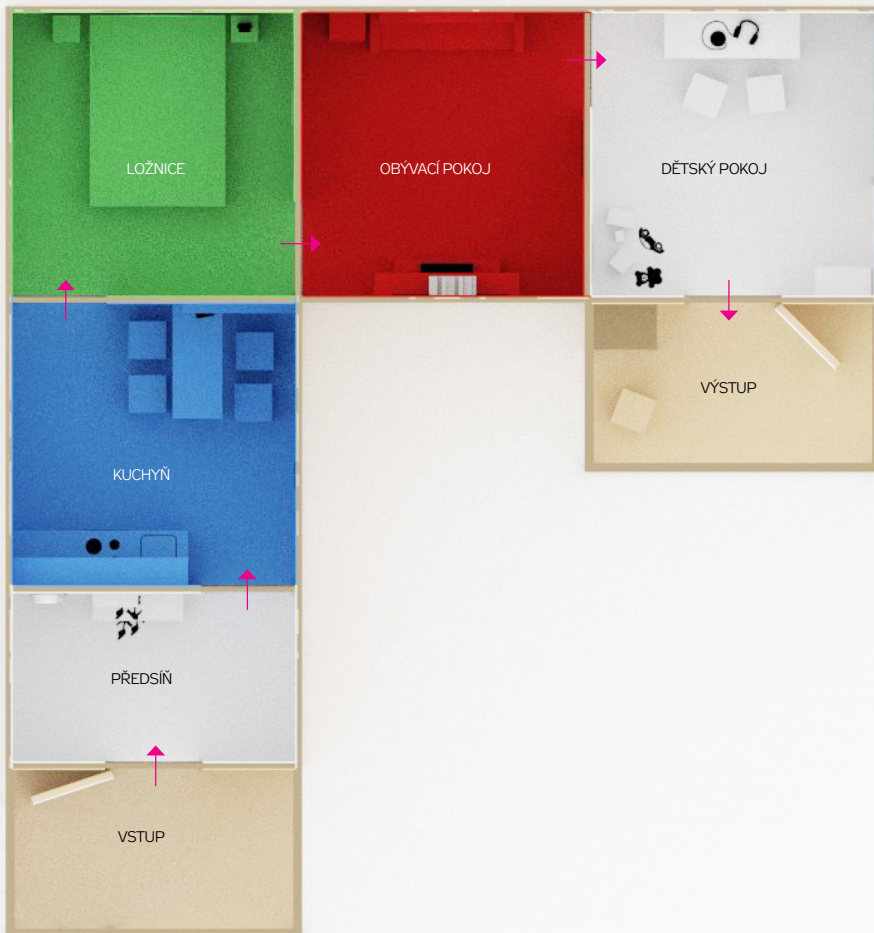
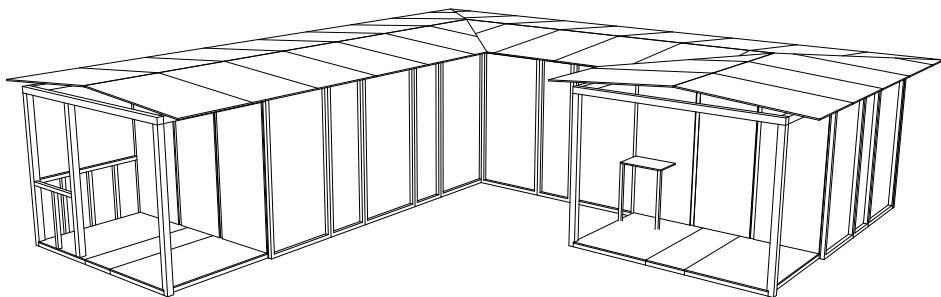
In Brno, after long walks in the inner city, we chose a space on Moravské square, between the St. Tomas church and the Governor's palace. The application for reservation of the place was quite complicated as it involved 15 different permissions. The Brno municipality heritage department did not recommend our project for realization and we sent an appeal to the South Moravian Region office. The South Moravian Region office did eventually support us and reversed the negative decision of the Brno heritage preservationists. However, we opted for taking another risk of official obstruction and accepted the offer of a friendly organization, 4AM (Forum for Architecture and Media), placing the exhibition into their new culture space "Prague" in the courtyard of the Pražák palace of the Moravian Gallery.

In Prague, we decided on the Piazzeta of the National Theatre after consultation with the Prague 1 traffic department, as it appeared we could get several weeks for our exhibition there. First, we had to wait for a statement from the art director of the National Theatre dramatic company. Unfortunately, it was the beginning of the theatre's holiday and so we had to wait until its end. A theatre is not an office so the 30-day arrangement term, obligatory with the local administrators, did not apply here. The waiting paid off in the end. After the art director's consent, everything went really smoothly. The National Theatre took on the role of co-organizer, the production manager of The New Stage made all the necessary administrative arrangements and we only paid a fee for reservation of the spot and we could begin construction.

[ksj]

výstava

exhibition

Ideový návrh výstavy Khatar san? od Jiřího Janíčka. Jednotlivé místnosti stylizovaného bytu jsou vymalovány v barvách české a romské vlajky. Exponáty tvoří audiovizuální zařízení, fotografie a citace z vyprávění pamětníků.

Conceptual proposition of the exhibition Khatar san? from Jiří Janíček. The rooms of the stylized flat are painted in the colors contained in the Czech and Roma flags, and the exhibits consist of audiovisual devices, photographs and quotations from the narrations of witnesses.

MIGRACE

Po skončení druhé světové války se Romové na Slovensku vraceli z míst svého nuceného nasazení či nedůstojného skrývání do původních venkovských bydlišť. Nedostatek pracovních příležitostí a nulová šance uživit se vedla již v prvních poválečných letech romské obyvatelstvo k migraci do českých zemí. Romové směřovali za prací a lepším bydlením především do průmyslových měst a do pohraničí. Dobrovolné přesuny pak pokračovaly i v následujících desetiletích. Někteří pamětníci vzpomínají, jak opouštěli velmi nuzné podmínky válkou zničených vesnic a v českých zemích si připadali jako v ráji. Jiní na Slovensku zanechali zděný dům a už nikdy se na stejnou materiální úroveň nedostali.

MIGRATION

After the end of WWII, Roma in Slovakia began returning from forced labour or demeaning hideaways to their original country dwellings. Lack of work opportunities and zero chance to get by made Roma citizens emigrate to Czech lands already in the first post-war years. Roma went to industrial cities and border areas in search for work and better housing. Voluntary migration continued even in the following decades. Some living contemporaries remember leaving miserable conditions of villages destroyed by war and felt like they were in paradise in the Czech lands. Others left behind brick houses in Slovakia and have never reached the same material level.

Michal Čonka na vojně v Plzni, tehdy bytem na slovenském Šariši, 50. léta 20. století

Michal Čonka at military service in Pilsen, living in Šariša, Slovakia, 1950s

Foto / photo: archiv Michala Čonky

Ignác Zima (vlevo) během povinné vojenské služby, 1957–59

Ignác Zima (left) during military service, 1957-59

Foto / photo: archiv Ignáce Zimy

Doma na Slovensku nebylo tolik práce jak tady. Napřed tata a potom jsme se nastěhovali všichni sem za ním na Moravu.

JAN HORVÁTH

There wasn't as much work back there at home in Slovakia as here. Dad was the first, then all of us moved here to Moravia.

JAN HORVÁTH

Pamatuju si jenom, že jsme bydleli u babiny. Byl to takovej baráček a bylo nás tam dost v jedné místnosti. Tatínek měl známého v Ostravě, tak kvůli tomu jsme šli do Ostravy bydlet. Tam už dostal tatínek hned byt. Dneska už musíme čekat dlouho, ale tatínek tam tehdy dostal byt ze šachty.

SOŇA VESELÁ

I only remember that we lived at granny's. It was a little house and there were plenty of us in one room. Dad had a friend in Ostrava, so that's why we went over to live in Ostrava. Daddy got a flat immediately there. Today, we have to wait a long time, but daddy got a flat from the mine then.

SOŇA VESELÁ

No, a když jsme se nastěhovali tenkrát do Hronova, tak jako do ráje kdybyste přišli. Dovedete si to představit?

MICHAL ČONKA

Well, and when we moved to Hronov that day, it was as if you had come to paradise. Can you fancy that?

MICHAL ČONKA

Máma za té války trpěla hodně. Byla těhotná, jo. A musela robit pro ty Němce a často byla trestaná a pobitá. Tak se s otcem vzali a utekli tu do Ostravy.

RIBANA FERENCOVÁ

Mum suffered a lot during the war. She was pregnant, yeah. And she had to work for the Germans and often was punished and beaten. So she was married to my father and ran away from Ostrava.

RIBANA FERENCOVÁ

KHA...R SAN?

Jak sloven Romové přišli do českých zemí za práci a co se dělo potom

RODINA

V životě Romů hraje rodina důležitou roli. Velký význam měly příbuzenské vazby a solidarita také v rámci poválečných migrací ze Slovenska do českých zemí. Z jedné slovenské lokality odcházely společně či postupně do nového domova příbuzensky spjaté rodiny. Možnost lépe zaopatřit rodinu byla jedním z hlavních impulzů pro samotnou migraci. Rodina se také stala důležitým místem pro vyrovnávání se s novým životním prostředím a s jistým pocitem vykořeněnosti. Nejstarší rodinní příslušníci jsou dnes nositeli rodinné historie, kterou předávají svým dětem a vnoučatům. Často se tak děje právě v prostoru kuchyně, která je středobodem domova, místem spojeným s ženou – matkou jako neúnavnou pečovatelkou o rodinu.

FAMILY

Family plays an important role in the life of Roma. Family relations and solidarity were very important in the post-war migration from Slovakia to the Czech lands. Whole families together or one at a time were leaving Slovak regions for a new home. One of the main impulses for the migration proper was to make a living for the family. Family became an important sphere to cope with the new environment and a certain feeling of alienation. The eldest family members preserve family history, which they pass on to their children and grandchildren. This often happens right in the kitchen, the centre of the home, a place connected with woman – mother, a tireless family provider.

Splnilo se mi všechno, co jsem chtěl.
Postavit si barák, mít děti, to je základ
u Romů, ale nechtěl jsem moc. Takže mám
čtyři. Aby děti moje byly vyučené,
a to jsou všechny.

LADISLAV DUDÍ KOŤO

Julius a Marie Absolonovi
Foto / photo: Petr Kiška

Barbora Ferková s vnučkou a pravnučkou, Karviná, 90. léta 20. století

Barbora Ferková with her granddaughter and great-granddaughter, Karviná, 1990
Foto / photo: archiv Barbory Ferkové

Placky s povidly

700 g protlačených brambor, 1 lžička soli, 300 g hladké mouky, sádlo/ husí sádlo, švestková povidla, mák s cukrem (spařený)

Ve slupce uvařené brambory oloupeme, protlačíme, přidáme k nim sůl, mouku a zpracujeme do hladkého těsta. Z těsta na desce posypané moukou uděláme dlouhý váleček, který pokrájíme na stejné kousky - bochánky, každý kousek vyvalíme na lokši/placku a na rozehřátém sporáku/plotničce z obou stran upečeme (na plotničku se placka dává upéct na sucho).

Upečené placky pomastíme roztopeným sádlem, naplníme švestkovými povidly nebo mákem, stočíme je jako palačinky a podáváme teplé. Kdo nemá rád sádlo, dobré jsou i polité přepuštěným máslem a s cukrem.

Dobrou chuť!

Marikľa lekvariha

2/3 kg grulí, 1/3 polohrubo jaro, lon, žiros lekvaris, kerado makos

Tav o grulí la šupaha, sar hine tade, palis o šupi kuš tele. Pro tarlos rande o grulí, londar, smišin le jareha. Vastenca – pro valos – ušan lačhes o chumer avri, kim nane hladko. La čuraha činger kotora u valkin avri o marikľa.

O marikľa pes peken (jekfeder takoj pre tepša) soduje serendar. Sar hine peke, makh len žiroha, čhiv upre makos abo makh lekvariha. O marikľa chas mek kim tate.

Chan Devleha!

Zdroj: Muzeum romské kultury, Brno

Resource: Museum of Roma culture, Brno

Foto / photo: Nejen romská kuchařka, Fortuna 2000

Já jsem vychovala čtyři děcka sama. Zdravit každýho, všecko jsem jich učila. Do školy ať chodí, to a to nesměli dělat.

OLGA DULAIIOVÁ

I brought up four kids by myself. Greet everyone. I taught them everything - to attend school. They were not allowed to do this and that.

OLGA DULAIIOVÁ

Zvládala jsem, i když jsem měla sedm děcek, aj oblečené aj čisté aj syté byly. Chodila jsem do práce, večer jsem vždycky všechno nachystala, Brigita už chodila do druhé třídy a řekla jsem jí: „Přijdeš ze školy, tam zapálíš plyn, v troubě se dívej na maso.“ A tak se aj dcera naučila ode mě vařit.

JOLANA BANDYOVÁ

I was coping, even when I had seven children. They were dressed, clean, satiated. I was working, so I always prepared everything in the evening. Brigita was already attending the second class of basic school and I told her: "You will come from school, light the gas, watch the meat in the oven." And that is how my daughter learnt from me how to cook.

JOLANA BANDYOVÁ

Prostě řekli: „Podepište to,“ tak jsem to podepsala. A na druhý den přišel primář, říká: „Víte, co jste podepsala?“ „Ne, pane primář.“ „No, vy jste podepsala, že už nikdy v životě nebudete mít děcka. Tu sterilizaci.“ A já jsem zůstala jak mrtvá, úplně jsem zpanikařila... Tak už jsme bezcenné ženy.

VLASTA CICKOVÁ

They simply said: “Sign it,” so I signed it. And the next day senior doctor says: “Do you know what have you signed?” “No mister doctor.” “Well, you signed that you will not have children ever again in your life. You signed the sterilization.” And I stood as dead, I completely panicked... So now we are worthless women.

VLASTA CICKOVÁ

Splnilo se mi všechno, co jsem chtěl. Postavit si barák, mít děti, to je základ u Romů, ale nechtěl jsem moc. Takže mám čtyři. Aby děti moje byly vyučené, a to jsou všechny.

LADISLAV DUDI KOŤO

I fulfilled all I dreamt of. Build a house, have children – those are the basics for Roma, but I didn't want many [children]. So I have four. Have them all apprenticed, and they all are.

LADISLAV DUDI KOŤO

My jsme přišli do Ostravy, protože doma na Slovensku jsme žili bídě. My jsme měli doma byt jenom jednu místnost a to nám bylo málo.

BOŽENA FERKOVÁ

We came to Ostrava, because we had poor living in Slovakia. We had just one room at home and it wasn't enough for us.

BOŽENA FERKOVÁ

ŽIVOT NA SLOVENSKU

Původní život na Slovensku je pro nejstarší generace Romů příšlých do českých zemí i dnes důležitým tématem. Jejich dětství se totiž překrývá s dramatickými událostmi druhé světové války, které mnohdy zcela zničily jejich domovy. Když se pak s rodiči přestěhovali do českých zemí, museli se ve škole naučit nový jazyk, a někteří dokonce začali vůbec poprvé do školy chodit. Místo původu je pro pamětníky stále důležité bez ohledu na to, jestli a jak často jej navštěvují. Také mezi Romy běžná otázka Khatar san? – Odkud jste? se často dotazuje právě na původní slovenské bydliště či rodiště, které mnozí i po mnoha letech života v českých zemích stále považují za svůj domov.

LIFE IN SLOVAKIA

The original life in Slovakia is still a crucial topic among the eldest generation of Roma having come to the Czech lands. Their childhood overlaps with the dramatic events of WWII, which often destroyed their homes. When they later moved to the Czech lands with their parents, they had to learn a new language at school and some of them even went to school for the first time. Place of origin remains important for living contemporaries regardless how often they visit it. Also, Khatar san? – Where are you from? - a frequent question among Roma asks about the original Slovak place of living or birth, which many consider their home even after years of living in the Czech Republic.

Ladislav Dudi Kofo se sbírkou rodinných portrétů

Ladislav Dudi Kofo with a collection of family portraits

Foto / photo: Petr Kiška

Interaktivní telefon, pomocí kterého bylo možné vytočit a poslechnout si vyprávění pamětníků, se stal nejoblíbenějším exponátem výstavy

Interactive telephone with the possibility to dial and listen to the narratives of witnesses. The most favourite object of the exhibition

Foto / photo Ondřej Besperát

... Celý den, jak jsem jednou chytla metlu, tak jsem ji držela až do noci v rukách.

VLASTA GABČOVÁ

...All day once I grabbed a broom I kept holding it in my hands until late at night.

VLASTA GABČOVÁ

Naši rodiče neuměli číst a psát, byli negramotní. Ale byli nám velkým vzorem, protože matka v mládí byla jako služka u Židů. A otec, ten zůstal v pěti letech sirotek, jich bylo pět bratrů a vyrůstali po sedlácích, pásli husy, domácí zvířata, později krávy.

MICHAL ČONKA

Our parents did not know how to read and write; they were illiterate. But they were big role models to us, because mother worked for a Jewish family when she was young. And father, he was left an orphan when he was five. There were five brothers and they grew up at different farmers' houses, pasturing geese, home animals and later cows.

MICHAL ČONKA

My jsme přišli do Ostravy, protože doma na Slovensku jsme žili bídě. My jsme měli doma byt jenom jednu místnost a to nám bylo málo.

BARBORA FERKOVÁ

We came to Ostrava, because we had a poor life in Slovakia. We had just one room at home and it wasn't enough for us.

BARBORA FERKOVÁ

Jezdili inženýři z Čech a z Moravy a nabírali lidi na práce, válkou zničené vlakové koleje, nádraží, města, cesty. Na Slovensku jezdili po těch osadách, a kdo měl zájem, tak tehdy odjel.

MARGITA LÁZOKOVÁ

Engineers from Bohemia and Moravia would come and take on people for labour – rails destroyed in the war, railway stations, towns, roads. They toured those settlements in Slovakia and whoever was up to it left at the time.

MARGITA LÁZOKOVÁ

holding it in my hands until late at night

VLASTA GABČOVÁ

Two small white cards with text, possibly a list or schedule, mounted on the green wall.

Život byl lepší než teď
...Člověk si udělal,
a mohl chodit, kam chce
v této době strach
VLADIMÍR GABČO

Life was better than
...

PRÁCE

Československé hospodářství potřebovalo v důsledku druhé světové války a následného masového odsunu německého obyvatelstva pro svou obnovu a rozvoj velké množství nových pracovních sil. Řada slovenských Romů se tak dostala do českých zemí na základě pracovní povinnosti či státem podněcovaných náborových akcí, další přicházeli zlákáni informacemi příbuzných a známých o možnostech zaměstnání. Romské dělnice a dělníci pracovali ve všech odvětvích zemědělství a průmyslu. Pro všechny brněnské pamětníky byla práce důvodem, proč zde zůstali, založili rodinu a nakonec i zakořenili. Práce je něco, co často jejich děti postrádají, a tak vkládají naděje do nejmladší generace, do svých vnoučat.

WORK

The Czechoslovak economy needed much new labour for the renewal and development resulting from the consequences of WWII and the subsequent mass deportation of German inhabitants. Many Slovak Roma came to Czech lands based on work duty or state-organized recruitment campaigns; others were attracted by information from relatives and friends on work possibilities. Roma workmen and workwomen found jobs in agriculture and industry. Work was the reason all contemporaries stayed in Brno, established families and eventually became rooted. Work is something a lot of their children miss so they put their hopes into the youngest generation – the grandchildren.

Ignác Zima (uprostřed) s předsedou Svazu Cikánů-Romů, doc. Ing. Miroslavem Holomkem, CSc., (vlevo), 1969–73

Ignác Zima (in the middle) with the chair of the Gypsy-Roma Union doc. ing. Miroslav Holomek, CSc., (left), 1969–73

Foto / photo: archiv Ignáce Zimy

Michal Čonka zaměstnancem Dopravního podniku města Ostravy, 60. léta 20. století

Michal Čonka as an employee of the Ostrava Public Transport Company, 1960s

Foto / photo: archiv Michala Čonky

Já jsem prošel všelijaký práce od patnácti.
Lesní práce, stavební, zednické, báňské,
kopáčské...Musel jste ovládat všechno...
To bída naučila.

FRANTIŠEK TULEJ

I have gone through various sorts of work since
I was fifteen. Work in forestry, construction,
bricklaying, mining, working as digger. I had to
master everything. Poverty learned it all.

FRANTIŠEK TULEJ

Manžel dělal šestnáct roků
na jednom místě a pak ho
propustili, dali odstupné,
ale zaplatily se půjčky
a bylo.

VĚRA BANDIOVÁ

My husband worked
sixteen years at the same
place and then he was
discharged. They provided
compensation, but the
debts were paid and that
was it.

VĚRA BANDIOVÁ

Člověk, když má práci,
tak má všechno. A jak
nemá práci, nemá nic.

FRANTIŠEK TULEJ

When you have a job, you
have it all. And when you
don't have a job, you don't
have anything.

FRANTIŠEK TULEJ

Na šachtě jsem měla dobrý plat. Ale jednou na mě zapomněli, měla jsem být v tunelu 20 minut a oni mě tam nechali hodinu, tak jsem tam odpadla. Hubla jsem, nechutnalo mi jíst. Vadilo mi to olovo.

JOLANA BANDYOVÁ

I earned good wages in the mine. Once they forgot me there, though. I was meant to be in the tunnel for 20 minutes and they left me there for an hour, so I passed out. I kept losing weight; I didn't feel like eating. The lead bothered me.

JOLANA BANDYOVÁ

Já jsem vyráběla nádherný skla, foukali jsme lisované popelníky a tak. To bylo krásný.

MARIE ABSOLONOVÁ

I was making beautiful glasses; we were moulding compacted ashtrays and so. It was gorgeous.

MARIE ABSOLONOVÁ

Jezdili inženýři z Čech a z Moravy a nabírali lidi na práce, válkou zničené vlakové koleje, nádraží, města, cesty. Na Slovensku jezdili po těch osadách, a kdo měl zájem, tak tehdy odjel.

MARGITA LÁZOKOVÁ

Engineers from Bohemia and Moravia would come and take on people for labour, rails destroyed in the war, railway stations, towns, roads. They toured those settlements in Slovakia and who was up to it, they left in the time.

MARGITA LÁZOKOVÁ

Small text block, likely a caption or description related to the photographs.

ENV CZ

**Za moju práci som sa v živote
nehambil, vždycky jsem svoju práci
odevzdával, jak se patří.
A nikdy jsem nebyl podceňovanej.**

JULIUS ABSOLON

**I have never been ashamed for my work
in my life, I have always delivered my
work dutifully. And I have never been
underestimated.**

JULIUS ABSOLON

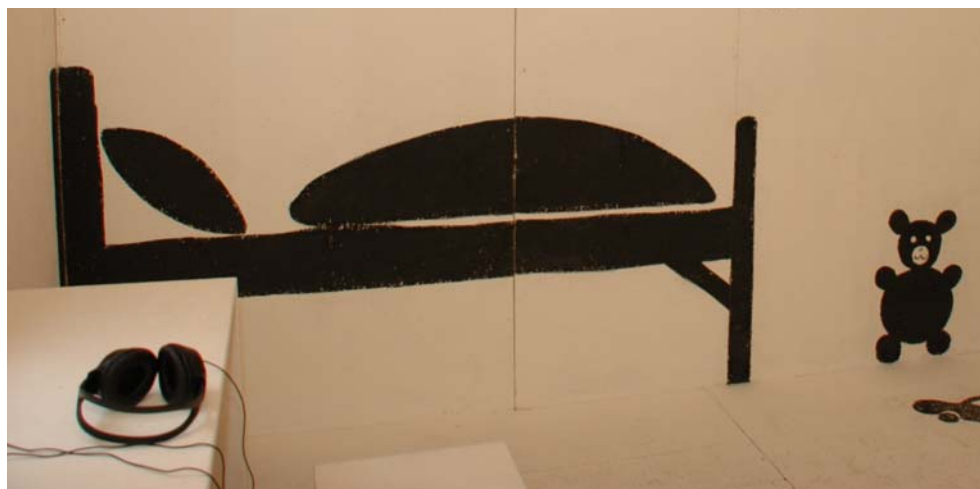
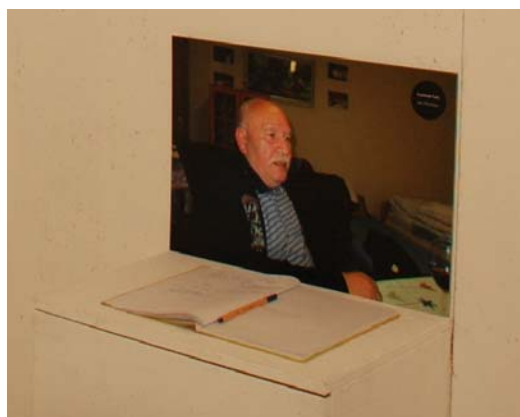

BYLO, JE, BUDE LÍP?

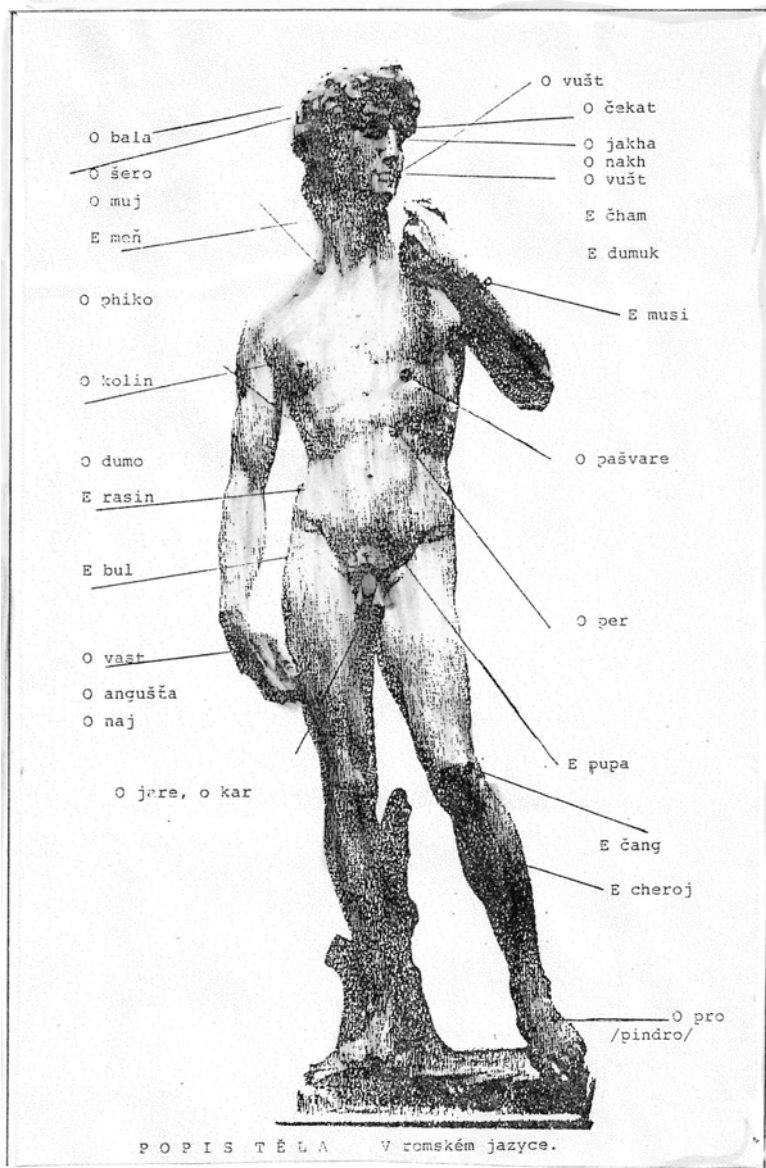
Přelomové období po pádu totalitního režimu v roce 1989 zásadně ovlivnilo také život československých Romů. Byli sice poprvé uznáni jako národnostní menšina s možností kulturního rozvoje, na druhou stranu na ně mnohem více dolehly ekonomické a sociální problémy. Například rozpad státem řízeného hospodářství s sebou přinesl vlnu zavírání mnoha podniků a továren a masivní propouštění pracovníků. To se také odráží ve vyprávění pamětníků, kteří bilancují svůj dosavadní život, přemýšlejí o hodnotě romského způsobu života dříve a nyní, vzpomínají na idylické mezilidské vztahy na slovenské vesnici nebo v socialistickém podniku, ale také na traumata ze ztráty práce, a tím i určitého společenského postavení. Pro mnohé z nich je období po roce 1989 velkým zklamáním a deziluzí, spojené s obavami o budoucnost jejich dětí a vnoučat.

WAS, IS, WILL BE BETTER?

The breakthrough period after the fall of the totalitarian regime in 1989 influenced the lives of Czechoslovak Roma significantly. They came to be respected as an ethnic minority with the possibility of cultural development for the first time. On the other hand, they have been affected by economic and social problems much more. For example, the collapse of the state-organized economy brought about the closing of plants and factories and mass redundancies for employees. Stories told by living contemporaries reflect this when looking back upon their lives, thinking about the value of the Roma lifestyle before and after, remembering idyllic relationships among people in Slovak villages or in socialist plants, but also traumatizing job losses along with status deterioration. For many, the time after 1989 has been a bitter disappointment and disillusion, connected with worries about their children and grandchildren's future.

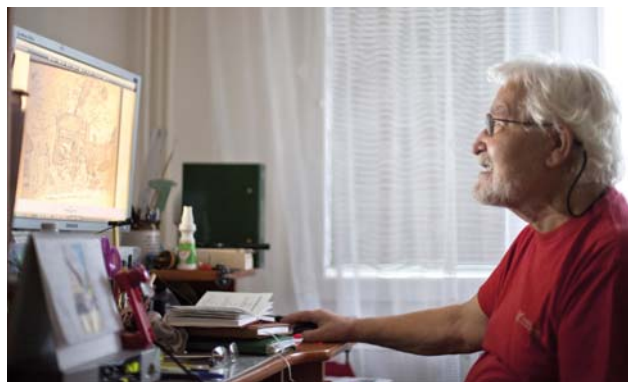
Lekhavas le manušnes andre romaňi duma.

Cvičení pro kurz romského jazyka, 2006

An exercise in Roma language course, 2006

Foto / photo: archiv Ignáce Zimy

Ignác Zima
Foto / photo: Tomáš Škoda

Ignác Zima s maminkou
Ignác Zima with his mother
Foto / photo: archiv Ignáce Zimy

Život byl lepší než teď. Člověk neměl strach... Člověk si udělal, odpracoval osm hodin a mohl chodit, kam chtěl. A teď má člověk v této době strach nechat děcko na ulici.

VLADIMÍR GABČO

Life was better than nowadays. One didn't feel fear... One could do their thing, work eight hours and go wherever they wanted. And now one is afraid to let a kid go out into the street.

VLADIMÍR GABČO

Stát už nám měl dávno dát možnost se vyučit. Získat tu romskou inteligenci ve větším počtu, jenže oni nechtěli. Nechtěli nás pustit k tomu, aby tu vznikla velká romská inteligence, oni potřebovali jenom dělníky.

JAN LEŠKO

The state should have given us an opportunity to qualify ourselves a long time ago, to get more numerous Roma intelligentsia, but they did not want to. They did not want to let Roma intelligentsia grow. They needed workmen only.

JAN LEŠKO

Já dokážu na Facebooku komunikovat se všema Romama z celého světa. Protože anglicky nevím, německy nevím, ale romsky se s nima domluvím.

IGNÁC ZIMA

I can communicate with all Roma worldwide on Facebook because I can't speak English, I can't speak German. In Roma I can get by with them, though.

IGNÁC ZIMA

V minulém čase, když jsme si šli stěžovat někde, tak to bylo bráno na zřetel. Všechno bylo vyřízené bez nějakých procesů. Dneska vás ušlapú.

JAN LEŠKO

In previous times, when we went to complain somewhere, it was taken into consideration. All was addressed without any processes. Today they will trample you underfoot.

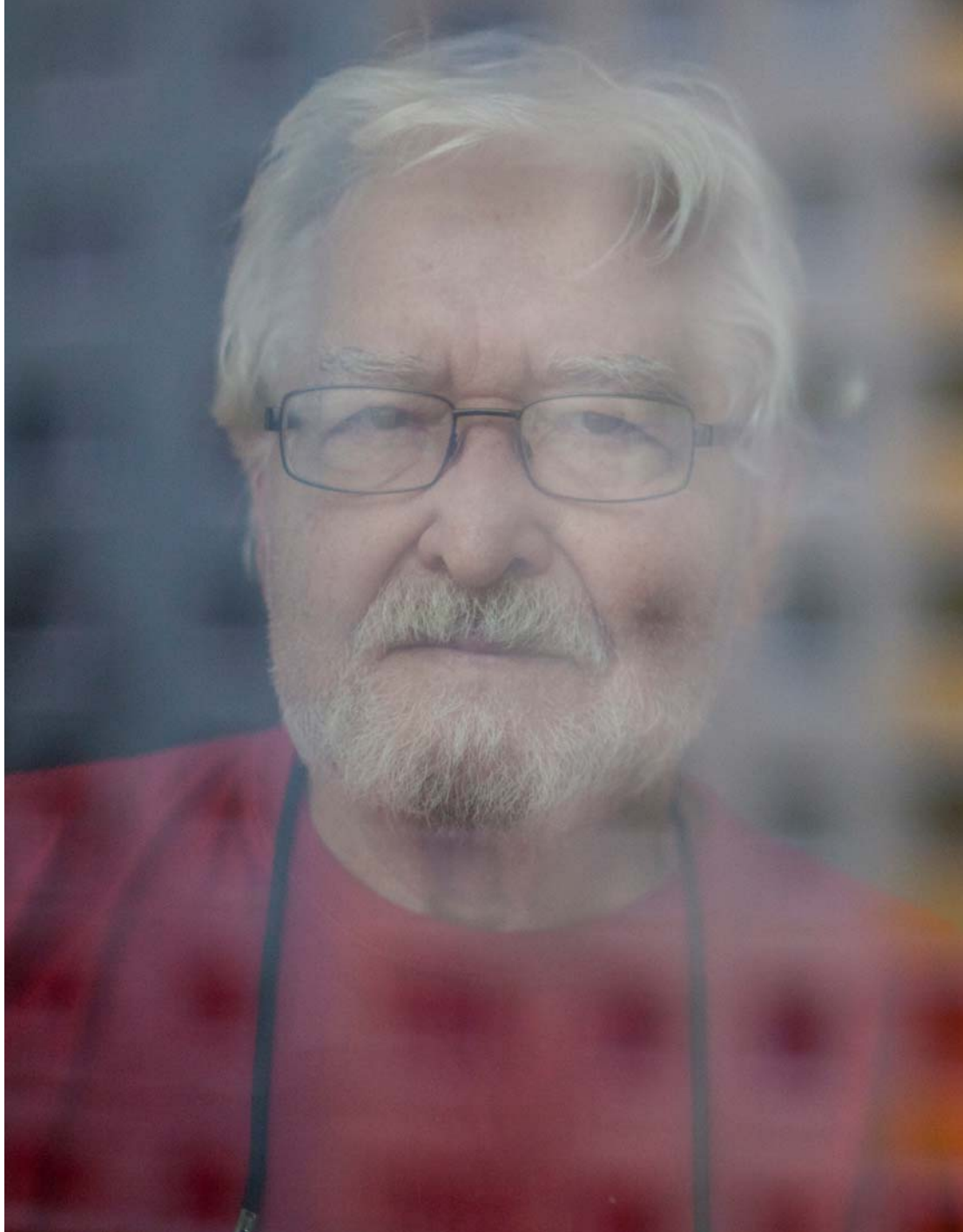
JAN LEŠKO

Maminka mně dala za úkol: „Nelži, nekrad' a nedělej drby. Tyto tři základní věci, pokud' dodržíš, tak budeš dobrá.“ Tak to dodržuju.

MARIE ABSOLONOVÁ

My mum gave me a task: “Do not lie, do not steal and do not gossip. If you will keep to these three basic things, you will be good.” So I am keeping them.

MARIE ABSOLONOVÁ

Ignác Zima
Foto / photo: Tomáš Škoda

lidé

people

Michal Čonka
(1935)

Foto / photo: Tomáš Hlaváček

Pochází ze slovenského kraje Šariš, kde žil se svými rodiči a sedmi sourozenci v vesnici nedaleko Stropkova. Během druhé světové války museli prchnout a po návratu našli svůj dům zničený. Roku 1947 se proto odstěhovali do českých zemí, kde nejprve žili v Hronově a poté v Teplicích. Po nějaké době se vrátili zpět na Slovensko, kde si jeho rodiče postavili dům. Roku 1960 však na základě náborové akce odešel pan Čonka do Ostravy pracovat na Novou huť.

Později byl přijat jako řidič u Dopravního podniku města Ostravy. Po smrti své ženy se roku 1975 přestěhoval i se třemi dcerami do Čech, kde začal pracovat v Československé plavební společnosti. Roku 1980 emigroval na lodi do Hamburku a následujících 20 let pak v Německu pracoval. Dodnes je tam trvale přihlášen, ačkoli v současnosti žije zase v Ostravě.

He comes from a Slovak region called Šariš, where he used to live with his parents and seven brothers and sisters in a village near Stropkov. They had to flee during WWII and after they returned, they only found a destroyed house. In 1947, they moved to Czech lands, where they lived first in Hronov and later in Teplice. After some time, they returned to Slovakia, where his parents had built a house. In 1960, in connection with a recruitment campaign, Mr Čonka left for Ostrava to work at New Steelworks.

Later, he was taken on as a driver in the Public Transport Company of Ostrava. After the death of his wife, he moved with his three daughters to Bohemia, where he started to work at the Czechoslovak Shipping Company. He emigrated on a ship to Germany in 1980 and worked there for the following 20 years. He is still registered there, although he currently lives back in Ostrava.

Ladislav Dudi Kofo
(1938)

Pochází z východního Slovenska z kovářské rodiny. Část dětství prožil za druhé světové války, během které byl s rodinou internován v tzv. Zajišťovacím táboře pro Cikány v Dubnici nad Váhom. Do Ostravy utekl ve čtrnácti letech a vyučil se tu horníkem. V roce 1954 se vrátil domů na Slovensko. Jeho pracovní cesty poté na dlouhé roky vykazovaly podobný charakter – cesty za prací na české území a návraty za rodinou či nemocnými rodiči na Slovensko.

Pan Dudi Kofo pracoval v drátovně v Bohumíně a deset let na šachtě v Ostravě. V Bohumíně si později postavil rodinný domek. Vždy byl téměř renesanční osobností, věnoval se literatuře, hudbě, přátelil se s romistkou doc. Milenou Hübschmannovou a na její popud začal psát v romštině pohádky a příběhy ze svého života.

He comes from eastern Slovakia from a blacksmith family. In his childhood, during WWII, he was interned in the so-called Arrest camp for Gypsies in Dubnica nad Váhom together with his family. He escaped to Ostrava when he was 14 and began an apprenticeship as a miner. In 1954, he returned home to Slovakia. His work travels became regular for a long time – they were work trips to the Czech lands and returns to Slovakia to visit his family or ill parents.

Mr Dudi Kofo worked in the wireworks in Bohumín and spent 10 years in a mine in Ostrava. Later, he built a house for his family in Bohumín. He has always been a renaissance person, spending time with literature, music, and his friendship with Roma scholar Milena Hübschmann, on whose behalf he started to write fairy tales and stories from his life in the Roma language.

Olga Dulaiová
(1933)

Foto / photo: Petr Kláška

Na české území přišla ve čtrnácti letech s rodiči, kteří se sem z východního Slovenska přistěhovali za lepším životem a za prací. Otec paní Dulaiové byl zedník a ona, nemajíc prakticky žádné vzdělání, pracovala celý život na statcích a jako dělnice ve Vítkovicích.

V šestnácti letech se poprvé vdala, ve čtyřicetileté věku se pak rozvedla. Z prvního manželství má čtyři děti, s druhým mužem jednoho syna. Dnes paní Dulaiová žije v Ostravě.

She came to the Czech lands when she was 14, together with her parents, who moved here from eastern Slovakia for better living and work. Mrs Dulaiová's father was a bricklayer and she, having virtually no education, worked all her life on farms and as a workwoman in Vítkovice.

She married for the first time when she was 16 and was divorced at 24. She has four children from the first marriage and a son from the second. Nowadays, Mrs Dulaiová lives in Ostrava.

Barbora Ferková
(1946–2013)

Foto / photo: Marie Cudráková

Pocházela z obce Pašková v slovenském okrese Rožňava.

Po smrti otce zůstala její matka sama se čtrnácti dětmi. Živila se výrobou košíků a rohožek z kukuřičného šusťí a také chodila prodávat brambory a fazole.

První manžel paní Ferkové pracoval v Rožňavě na dráze a získal tam panelákový byt. Později si našel práci jako horník v Karviné, kam se následně s celou rodinou přestěhoval. Paní Ferková pracovala jako uklízečka v nemocnici, vychovala deset dětí a byla dvakrát vdaná.

She came from Pašková in the Rožňava region, Slovakia. After her father died, her mother was left alone with 14 children. She made a living making wicker baskets and rugs of maize tissue and sold potatoes and beans.

Mrs Ferková's husband worked for the railway in Rožňava and obtained a prefabricated flat there. Later, he found a job as a miner in Karviná, where he combined households with all the family. Mrs. Ferková worked as a cleaner in the hospital, brought up 10 children and was married twice.

Andrej Červeňák
(1947)

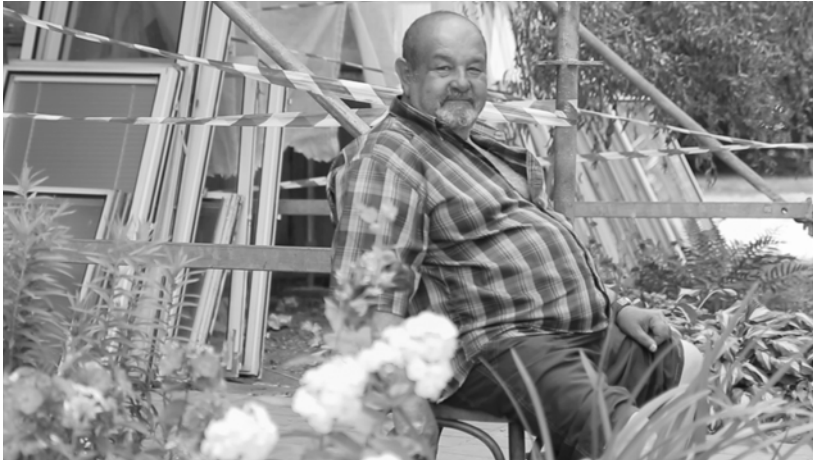

Foto / photo: Tomáš Hlaváček

Narodil se nedaleko Staré Lubovni v rusínské oblasti na severovýchodním Slovensku. Po válce do českých zemí nejprve odešli za prací jeho rodiče a prarodiče, poté zbytek rodiny.

Pan Červeňák se usadil v Ostravě-Porubě, kde po absolvování povinné vojenské služby získal byt a založil rodinu. Celý svůj život až do důchodu pracoval u technických a zahradních služeb města Ostravy. Dnes žije stále v Porubě a stará se o svou malou zahrádku.

He was born near Stará Lubovňa in the Rusyn area of northeastern Slovakia. After the war, it was his parents and grandparents that first left for Czech lands, later followed by the rest of the family.

Mr Červeňák settled down in Ostrava-Poruba, where he obtained a flat after his military service and started his family. All his life until retirement, he worked for the Technical and Public Green Services of the City of Ostrava. Today, he still lives in Poruba and takes care of his little garden.

Jan Leško
(1944)

Foto / photo: Tomáš Škoda

Rodiče pana Leška pocházeli ze slovenského Trebišova, odkud se přestěhovali do českých zemí. Nejprve pan Leško bydlel s rodiči a osmi sourozenci v Kladně, poté u příbuzných v dalších českých městech, až se natrvalo usadili v Ostravě. Zde jeho otec získal od zaměstnavatele podnikový byt. Pan Leško se tu začal učit číšníkem. Školu sice nedokončil, ale i přesto nějaký čas působil jako vrchní v různých restauracích.

Poté pracoval na domovní správě jako zedník. Po brzké smrti své manželky, s níž se poznal v Ostravě, musel sám vychovávat děti. Pan Leško se zapojil také do činnosti politické strany Romská občanská iniciativa, přičemž byl dokonce zvolen předsedou její ostravské části. V současné době žije sám a řeší problémy s bydlením.

Mr Leško's parents came from Trebišov, Slovakia, which they left for Czech lands. First, he lived with his parents and eight brothers and sisters in Kladno, then with relatives in other Czech cities, until he settled down permanently in Ostrava. There, his father received a company flat from his employer. Mr Leško started to train as a waiter. He didn't finish his training; however, he worked for some time as a waiter in several restaurants.

Later he worked as a bricklayer for the Housing Administration Office. After the early death of his wife, whom he had met in Ostrava, he had to bring up their children alone. Mr Leško also joined a political party called the Roma Civic Initiative, where he took the position of the chairman of the Ostrava section. Nowadays, he lives alone and deals with housing problems.

Jolana Bandyová
(1950)

Foto / photo: Petr Kláška

Ze Slovenska na české území přišla s matkou za otcem v roce 1952 těsně po svém narození. Celý život pracovala v nejrůznějších provozech, od potravinářství přes nemocnici a čistírnu až po šachty.

Kvůli zdravotním potížím v důsledku práce s olovnatými barvami musela z provozu ve Vítkovicích odejít a později pracovala na šachtě v Mariánských Horách. Je hrdou matkou sedmi dětí a dodnes žije v Ostravě-Porubě.

She came from Slovakia with her mother to join her father in 1952, shortly after her birth. She has worked all her life in various businesses from the grocery to the hospital, the dry cleaner and the mine.

Because of health problems caused by her work with lead colours, she had to leave work in Vítkovice and go on to work in a mine in the Maria Mountains. She is a proud mother of seven and still lives in Ostrava-Poruba.

Vlasta Cicková
(1962)

Foto / photo: Petr Kláška

Rodiče paní Cickové pocházeli ze Slovenska, matka z Nitry a otec ze Spišské Nové Vsi. Z Pardubic, kde se později poznali, se společně odstěhovali do Ostravy.

Tam tatínek pracoval nejdříve na dráze a maminka v pekárně. Paní Cicková žije v Ostravě už přes 50 let. Její osud v 80. letech tragicky ovlivnila komunisty řízená sterilizace romských žen.

Mrs Cicková's parents came from Slovakia – her mother was from Nitra and her father from Spišská Nová Ves. They met in Pardubice, from where they moved to Ostrava. Her father worked for the railway there first and her mother in a bakery.

Mrs Cicková has lived in Ostrava for over 50 years. Her fate was tragically affected by the Communist-organized female sterilization program.

Soňa Veselá
(1957)

Foto / photo: Marie Cudrářová

Paní Veselá pochází ze slovenské Trnavy. Její rodiče měli celkem osm dětí a zpočátku žili ve skromných podmínkách u babičky v malém domku. I to byl jeden z důvodů, proč tatínek po skončení války odešel pracovat jako horník na šachtu v Ostravě.

Tam okamžitě získal pro svou rodinu byt v tzv. finském domku neboli fiňoku. Paní Veselá má šest dětí a žije v bytě v Karvině se svým manželem, s nímž se stará o malou zahrádku, psa a slepice.

Mrs Veselá comes from Trnava, Slovakia. Her parents had eight children altogether and at the beginning, they lived in very modest conditions in her grandmother's little house. It was one of the reasons her father left for work in a mine in Ostrava.

He immediately obtained a flat in so-called Finnish house (or Fiňok) there. Mrs Veselá has six children and lives in a flat in Karviná with her husband, with whom she looks after a small garden, a dog and chickens.

Věra Bandiová
(1967)

Foto / photo: Petr Kláška

Rodina paní Bandiové pochází ze Spišské Nové Vsi. Rodiče však odešli v 60. letech do českých zemí, kde se paní Bandiová narodila. Její maminka pracovala ve výrobě špon, otec byl posunovačem vagonů.

Paní Bandiová pracovala v nemocnici, dále také jako posunovačka vagonů a její manžel se živil celý život jako vyzdívač pecí na huti. Dnes žije paní Bandiová v Ostravě-Vítkovicích a s manželem vychovává syna Ondřeje, který je úspěšný v recitačních soutěžích.

Mrs Bandiová's family comes from Spišská Nová Ves. Her parents left for Czech lands in the 1960s, where Mrs Bandiová was born. Her mother worked in metal splinter production; her father was a railway carriage shifter.

Mrs Bandiová worked in a hospital, later also as a carriage shifter and her husband made a living as a blast furnace bricklayer all his life. Today Mrs Bandiová lives in Ostrava-Vítkovice and with her husband, she brings up her son, who is successful in poetry-reading competitions.

Ribana Ferencová
(1968)

Foto / photo: Tomáš Skřoda

Rodiče paní Ferencové prožili druhou světovou válku na Slovensku v okolí Spišské Nové Vsi a krátce po válce odešli do Ostravy za prací. Ona sama pracovala celý život v pohostinství. Dodnes žije v Ostravě-Vítkovicích a má dvě dcery.

Mrs Ferencová's parents spent WWII around Spišská Nová Ves, Slovakia and shortly after the war, they left for work in Ostrava. She worked all her life in restaurant services. She has lived in Ostrava-Vítkovice till now and has two daughters.

Vanessa Ferencová, která vedla rozhovor se svou maminkou Ribanou Ferencovou

Vanessa Ferencová, the daughter of Ribana Ferencová, with whom Vanessa conducted the interview
Foto / photo: Tomáš Škoda

Julius Absolon
(1941)

Foto / photo: Tomáš Škráda

Pan Julius Absolon se narodil na Slovensku a do českých zemí přišel s rodinou poprvé hned po skončení války roku 1946. Po smrti otce se vrátili zpět a do Čech odešli znovu až po měnové reformě roku 1953. Žili v Trutnově, kde pan Absolon vychodil základní školu. Poté se vyučil zedníkem. Ve stavebnictví také celý život pracoval s výjimkou krátké etapy v dolech na Ostravsku.

V 18 letech vstoupil do Komunistické strany Československa. Po roce 1969 se aktivně angažoval ve Svazu Cikánů-Romů, první romské organizaci v Československu. Působil v ní až do jejího nedobrovolného zrušení na nátlak státu v roce 1973. Od poloviny 70. let žije pan Julius Absolon se svou ženou Marií a dětmi v Brně.

Mr Absolon was born in Slovakia and first came to Czech lands with his family right after the end of WWII in 1946. After the death of his father, they returned to Slovakia and returned to Czech lands only after the monetary reform in 1953. They lived in Trutnov, where Mr Absolon finished basic school. After that, he received training as bricklayer. He worked in the construction industry all his life except for a short time in the Ostrava mines.

When he was 18, he joined the Communist Party of Czechoslovakia. After 1969, he was active in the Gypsy-Roma Union – the first Roma organization in Czechoslovakia. He was a member until its forced dissolution by the state in 1973. He has lived with his wife Marie and children in Brno since the mid-1970s.

Marie Absolonová
(1948)

Foto / photo: Tomáš Skoda

Paní Marie Absolonová pochází z východního Slovenska, z obce Diakovce. Její otec zemřel velmi brzy a po těžkých letech tak její matka i se sourozenci utekla za rodinou do Čech, do Nymburka. Paní Marie vystřídal několik zaměstnání a kvůli nutnosti zaopatřit děti jich vykonávala i více současně.

Pracovala například ve sklárnách nebo v kravíně. Se svým druhým mužem, Juliem Absolonem, se přestěhovala do Brna, kde žijí dodnes.

Mrs Absolonová comes from Diakovce, eastern Slovakia. Her father died early and after years of hardship, her mother fled with her brothers and sisters to their family in Nymburk, Bohemia. Mrs Absolonová had several jobs, and because of the material needs of her children, she sometimes had more than one job at the same time.

She has worked for example at the glassworks or on a dairy farm. She moved to Brno with her second husband Julius Absolon, where they have lived so far.

Ignác Zima
(1938)

Foto / photo: Tomáš Švába

Pan Ignác Zima pochází z obce na hranicích České republiky a Slovenska, z Kopčan. Pan Zima pracoval v železnice a vystudoval železniční průmyslovou školu. V roce 1970 byl osloven Svazem Cikánů-Romů a na jejich nabídku se přestěhoval s rodinou do Brna. Stal se novým tajemníkem Ústředního výboru Svazu Cikánů-Romů. Po ukončení jeho činnosti se vrátil na dráhu a stal se inspektorem pro Jihomoravský kraj, kde pracoval třináct let.

Po revoluci se díky znalosti romštiny stal prvním romským pracovníkem nově vzniklého Úřadu práce. Romštinu pan Ignác Zima vyučuje na Masarykově univerzitě dodnes. Učí studenty, ale také učitele nebo policisty. Kromě výuky se po revoluci věnoval také práci s romskou mládeží v brněnské lokalitě „Cejl.“

Mr Zima comes from Kopčany, a village on the border of the Czech Republic and Slovakia. He graduated from railway technical school and worked for the railway. In 1970, he was addressed by the Gypsy-Roma Union and on behalf of their offer, he moved to Brno with his family. He became the new Secretary of the Central Committee of the Gypsy-Roma Union. After its activities were put to an end, he returned to the railway and became an inspector for the south Moravian region, where he continued working for 13 years.

After the revolution, he became the first Roma employee of the newly created Labour Office, thanks to his knowledge of the Roma language. Mr Zima has taught Roma at Masaryk University until now. He teaches not only students but also teachers or police officers. Besides teaching, after the revolution, he was also active with Roma youth in the Cejl area of Brno.

Margita Lázoková
(1945)

Foto / photo: Tomáš Škoda

Paní Margita Lázoková pochází ze slavné hudebnické rodiny Lázokových, která do Čech přišla v roce 1947 z východního Slovenska. Paní Lázoková se naučila velmi dobře česky a s výborným prospěchem nastoupila na střední zdravotnickou školu v oboru biochemie. Brzy však musela namísto nemocného otce do práce, na recepci hotelu.

Celý život pak pracovala jako servírka v restauraci Bohéma. Angažovala se také ve Svazu Cikánů-Romů. Po převratu byla aktivní rovněž v Romské občanské iniciativě a klíčová byla i její role po rozdělení Československa.

Mrs Lázoková comes from a famous Lázok musician family that came to Bohemia from eastern Slovakia in 1947. Mrs Lázoková learnt Czech very well and started to study biochemistry at secondary medical school. Soon she had to go to work as a hotel receptionist, though, in place of her ill father.

All her life, she worked as a waitress at the Bohéma restaurant. She was also active in the Gypsy-Roma Union. After the turnover, she was also active in the Roma Civic Initiative and played a key role after the breakup of Czechoslovakia.

Jan Horváth
(1936)

Foto / photo: Tomáš Škroda

Pan Jan Horváth pochází z Nálepkova na východním Slovensku. Na české území přišel se svou rodinou ve svých 14 letech na počátku 50. let kvůli lepším pracovním podmínkám. Zde také nastoupil na vojnu.

Od svých 15 let až do důchodu neustále pracoval, nejprve ve stavebnictví a poté jako řidič nákladních aut (v uhelných skladech a v Chemontu). Většinu života prožil v Brně, kde se oženil, vychoval dvě děti a bydlí i dnes.

Mr Horváth came from Nálepkov, eastern Slovakia. He came to Bohemia with his family at the beginning of the 1950s when he was 14 for better working conditions. He also performed his military service here.

He worked from 15 years of age until he retired, first in the construction industry and then as a lorry driver (in the Chemont coal mines). He has spent most of his life in Brno, where he was married, brought up two children and has lived until now.

František Tulej
(1956)

Foto / photo: Petr Klíška

Pan František Tulej opustil rodné Slovensko až po pádu komunistického režimu. Roku 1992 prodal rodinný dům, který postavil, a se ženou a sedmi dětmi odešel za práci na Moravu. Pracoval v Novém Jičíně a později v Brně.

Živil se manuální prací na stavbách a jeho žena pracovala v romském středisku. Pan Tulej žije na ulici Bratislavská v Brně a je v invalidním důchodu.

Mr Tulej left his home Slovakia after the fall of the Communist regime. In 1992, he sold his house, which he had built, and left with his wife and seven children for Moravia to work. He worked in Nový Jičín and later in Brno.

He made a living with his hands at construction and his wife worked in a Roma centre. Mr Tulej lives on Bratislavská Street in Brno and is on a disability pension.

Vlasta Gabčová
(1954)

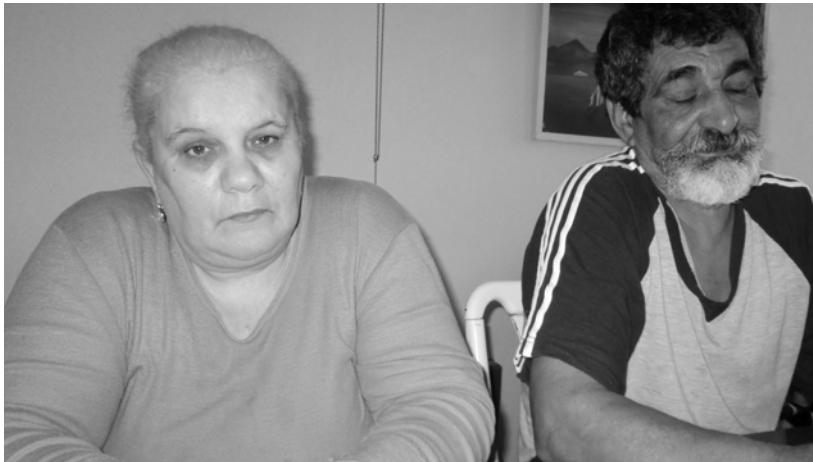

Foto / photo: Marie Tulejová

Rodiče paní Gabčové prošli za druhé světové války pracovními tábory na Slovensku, odkud poté odešli do českých zemí za prací. Většinou pracovali na statcích v nejrůznějších vesnicích a městech, například v Sokolnicích, Rychnavě, Novém Městě na Moravě aj.

Rodiče se s 12 dětmi po nějakém čase usadili v Brně; matka pracovala v podniku Chirana a otec v První brněnské strojárně, kam nastoupila v 18 letech i paní Gabčová. Kvůli těžké práci přešla po dvou letech do Chirany.

Mrs Gabčo's parents went through work camps in Slovakia during WWII, from where they afterwards left for work in the Czech lands. Mostly, they worked on farms in various villages and towns such as Sokolnice, Rychnava, Nové Město na Moravě, etc.

Her parents, with 12 children, settled down in Brno after some time; her mother worked at Chirana and her father at První Brněnská Strojárna, where Mrs Gabčová also started working when she was 18. Because the work was too difficult for her, she moved to Chirana after two years.

Vladimír Gabčo
(1952)

Foto / photo: Marie Tulejová

Pan Vladimír Gabčo pochází ze slovenské obce Spišské Tomášovce (okr. Spišská Nová Ves). Jeho otec byl zednickým mistrem ve stavebním podniku. V 15 letech se šel pan Gabčo vyučit na zedníka, prošel válkou (ukončil ji roku 1971) a poté hned nastoupil do podniku s přidruženou výrobou, který posílal své pracovníky po celém Československu. Takto prošel pan Gabčo Prahou, Kolínem, Ostravou i Pardubicemi.

V roce 1975 jej poslal podnik do Brna, kde již zůstal a následně pracoval pro Československé dráhy jako traťový dělník. V Brně se také seznámil se svou ženou Vlastou Gabčovou, s níž se oženil roku 1976 a založil rodinu. Tehdy si vzali od státu novomanželskou půjčku a zařídili si byt v Brně na Francouzské ulici, kde žijí dodnes.

Mr Gabčo comes from Spišské Tomášovce, Spišská Nová Ves County, Slovakia. His father was a building supervisor in a construction company. When he was 15, Mr Gabčo trained as a bricklayer; then, he performed his military service (finished in 1971) and went to a plant with affiliated production, which sent its workmen across all Czechoslovakia. Thus Mr Gabčo toured cities such as Prague, Kolín, Ostrava and Pardubice.

In 1975, the company sent him to Brno, where he has stayed, later working for Czech Railways as a track workman. In Brno, he also met his wife Vlasta Gabčo, whom he married in 1976 and they started a family together. They took a loan for newlyweds from the state and arranged for a flat in Brno on Francouzská street, where they have lived ever since.

Realizátoři výstavy

Kurátoři výstavy

Michal Schuster (historik, Muzeum romské kultury)

Alica Sigmund Heráková (kulturní manažerka, tisková mluvčí MRK)

Realizace výstavy

Faama (grafický manuál projektu)

Jiří Janíček (architekt výstavy)

KP design (webová stránka projektu)

Lukáš Polok (audiovizuální design)

Miklosh (grafika)

Tomáš Zachariáš (truhlář)

Hlavní řešitelka projektu

Kateřina Sidiropulu Janků (socioložka, odborná asistentka, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita)

Sběratelé příběhů

Ondřej Bandi (žák ZŠ Šalounova, Ostrava-Vítkovice)

Božena Dudi Kořová (sociální pracovníce, Jekhetane)

Božena Dudi Kořová ml. (žákyně ZŠ Ostrava-Poruba)

Vanessa Ferencová (žákyně ZŠ Šalounova, Ostrava-Vítkovice)

Adriana Gáborová (žákyně ZŠ Družby, Karviná)

Alica Sigmund Heráková (kulturní manažerka, tisková mluvčí MRK)

Tomáš Hlaváček (filmový žurnalista, člen 4AM)

Petra Hlaváčková (kunsthistorička, odborná asistentka, Masarykova univerzita, členka 4AM)

Věra Kahouni Ivicová (sociální pracovníce, DROM)

Jana Kubíková (knihovnice, Knihovna města Ostravy, Ostrava-Vítkovice)

Kateřina Nedbálková (socioložka, odborná asistentka FSS MU)

Soňa Peterová (žákyně ZŠ Družby, Karviná)

Kateřina Sidiropulu Janků (socioložka, odborná asistentka FSS MU)

Mária Tulejová (kosmetická poradkyně)

Výuka

Marie Cudráková (ZŠ Družby, Karviná)

Lada Červeňáková (SŠ Z. Matějčka, Ostrava)

Karina Hoření (socioložka, doktorandka FSS MU, výzkumnice ÚSTR)

Jitka Oláh (lektorka práce s vyprávěním)

Komunitní a kulturní práce

Božena Dudi Kořová (sociální pracovnice, Jekhetane)

Věra Kahouni Ivicová (sociální pracovnice, DROM)

Jana Kubíková, 2012–2013 (knihovnice, KMO Ostrava-Vítkovice)

Markéta Mířová (knihovnice, KMO, vedoucí knihovního obvodu)

Výzkum

Adam Fialík (sociolog, doktorand FSS MU)

Karina Hoření (socioložka, doktorandka FSS MU, výzkumnice, Ústav pro studium totalitních režimů)

Petr Kubala (sociolog a dramaturg, doktorand FSS MU)

Radim Marada (sociolog, odborný asistent FSS MU)

Kateřina Nedbálková (socioložka, odborná asistentka FSS MU)

Gábor Oláh, 2012 (sociolog, doktorand FSS MU)

Jana Obrovská, 2013 (socioložka, doktorandka a výzkumnice FSS MU)

Kateřina Sidiropulu Janků (socioložka, odborná asistentka FSS MU)

Csaba Szaló (sociolog, vedoucí katedry sociologie FSS MU)

Václav Walach, 2012–2013 (bezpečnostní analytik, doktorand FSS MU)

Management a administrativa

Barbora Dopplerová, 2014 (asistentka FSS MU)

Blanka Marková, 2012–2013 (geografka, kulturní manažerka)

Foto a video dokumentace projektu

Tomáš Hlaváček (filmový žurnalista, člen 4AM)

Petra Hlaváčková (kunsthistorička, odborná asistentka, Masarykova univerzita, členka 4AM)

Július Majerník (filmový žurnalista)

Petr Kiška, 2012–2013 (fotograf)

Tomáš Škoda (fotograf)

Exhibition realizers

Exhibition curators

Michal Schuster (historian, Museum of Roma Culture)
Alica Sigmund Heráková (cultural manager, PR of MRC)

Exhibition production

Faama (graphic manual of the project)
Jiří Janíček (exhibition architect)
KP design (project web page)
Lukáš Polok (audiovisual design)
Miklosh (graphic design)
Tomáš Zachariáš (cabinetmaker)

General director of the project

Kateřina Sidiropulu Janků (sociologist, assistant professor at the Faculty of Social Studies, Masaryk University)

Collection of narratives

Ondřej Bandi (pupil of Basic School Šalounova, Ostrava-Vítkovice)
Božena Dudi Kořová (social worker, Jekhetane)
Božena Dudi Kořová ml. (pupil of Basic School Ostrava-Poruba)
Vanessa Ferencová (pupil of Basic School, Šalounova Ostrava-Vítkovice)
Adriana Gáborová (pupil of Basic School Družby, Karviná)
Alica Sigmund Heráková (cultural manager, PR of MRC)
Tomáš Hlaváček (film journalist, member of 4AM)
Petra Hlaváčková (art historian, lecturer at Masaryk University, member of 4AM)
Věra Kahouni Ivicová (social worker, DROM)
Jana Kubíková (librarian, Library of Ostrava City, Ostrava-Vítkovice)
Kateřina Nedbálková (sociologist, associate professor at FSS MU)
Soňa Peterová (pupil of Basic School Družby, Karviná)
Kateřina Sidiropulu Janků (sociologist, assistant professor at FSS MU)
Mária Tulejová (cosmetic consultant)

Education

Marie Cudráková (Basic School Družby, Karviná)
Lada Červeňáková (High School Z. Matějčka, Ostrava)
Karina Hoření (researcher at The Institute for the Study of Totalitarian Regimes)
Jitka Oláh (narrative work lecturer)

Community and cultural work

Božena Dudi Kořová (social worker, Jekhetane)

Věra Kahouni Ivicová (social worker, DROM)

Jana Kubíková, 2012–2013 (librarian LOC, Ostrava-Vítkovice)

Markéta Mířová (librarian LOC, regional manager)

Research

Adam Fialík (sociologist, postgraduate student at FSS MU)

Karina Hoření (sociologist, postgraduate student at FSS MU, researcher at The Institute for the Study of Totalitarian Regimes)

Petr Kubala (sociologist and script editor, postgraduate student at FSS MU)

Radim Marada (sociologist, associate professor at FSS MU)

Kateřina Nedbálková (sociologist, associate professor at FSS MU)

Gábor Oláh, 2012 (sociologist, postgraduate student at FSS MU)

Jana Obrovská, 2013 (sociologist, postgraduate student and researcher at FSS MU)

Kateřina Sidiropulu Janků (sociologist, assistant professor at FSS MU)

Csaba Szaló (sociologist, associate professor and head of the Department of Sociology at FSS MU)

Václav Walach, 2012–2013 (doktorand FSS MU / security analyst, postgraduate student at FSS MU)

Management and administration

Barbora Dopplerová, 2014 (assistant at FSS MU)

Blanka Marková, 2012–2013 (geographer, cultural manager)

Photo and video documentation of the project

Tomáš Hlaváček (film journalist, member of 4AM)

Petra Hlaváčková (art historian, lecturer at Masaryk University, member of 4AM)

Július Majerník (film journalist)

Petr Kiška, 2012–2013 (photographer)

Tomáš Škoda (photographer)

Návštěvníci / Visitors

Me.

Wonderful exhibition.

It is boring, that there is a TV; this everyone has at home.

I am Vanesa Ferencová and I speak Czech and Roma.

It is very nice when a man remembers the past and Slovakia.

Havel, Dubček, Kňažko, we have a heavy life (poem).

Gadflies are whites too; Roma can also work. Blessings to all; enjoy the gift of life. It is nice...

11. 09. 2014, 72 visitors, rain, cold

Finally, a good idea and well realized. I personally think it is all about the communication between Roma people and us. The more we will talk together, meet each other, get to know each other, the less tension and problems there will be. Thank you.

Pretty good idea.

Realization and placement at the right place.

Nice exhibition; that is how everyone sees it.

Absolutely perfect... Accurate and spectacular... Especially the telephone captured me. I will definitely come here again.

It is nice.

Nice! I strongly hope that this project will help shatter the most common stereotypes.

Nice small house.

Very accurate!

The interior is very well done and the testimonies and interviews with people are great. It is perfect that someone cares about the form of art and also about this topic.

Today's young generation of Roma wants neither to educate itself, nor to work... Should they be the same as this one, about whom the reportage here is, everything would be different. We also fear for our kids on the streets. Yours, Johana Číková

I like going into the bar.

V A
VOLASTI
MISEKA

UŽASNO!

10.9.14

VYSTAVA

!

JETOMLDA
ŽE TAM JE
TELEVIZE
TAK TO MA'KAZDA

Jase H

Vahesa feraxon

AMUVILASEM

ČESKY A ROMSKY

Je to nao
pekně křiví
člověk si spomíná
na minulost
a na slovensko

Zlarel dupček
Knaško
Je nám velmi
táško

Hovada jsou i bílí, pracovat umí i Řími.
Ať se všem darí, a uvažujte si dárů křivota.

11-09-2014
72 - Mary Ann
- Deaf, prima

Je to řešení ...

11. 9. 2014

Konečně dobrá myšlenka a dobře zrealizována.
Osobně si myslím, že vše je o komunikaci mezi námi a
tomy. Čím víc budeme spolu hovořit, stýkat se, poznávat,
tím méně napětí a problému bude. Díky.

Bobova

Dost dobrý nápad.

Slovakia
Slovakia
Slovakia

Předem a místem ne správném místě

Kristina

PERKAL MGRAL AS TO VIDI KSTDS

Aut

NAPROSTO DOKONALÉ... VÍSTIŽNÉ A
VELKOPÉ... ZVĚŠTĚ TELEFON MĚ ZAUJAL...
JEŠTĚ SE SEM URČITĚ PODÍVÁM →

Petr Zemanek

 3.12.14.
♡

Hello

Je to hezký Julie Dusková!

Hi!

♡ Lydia

from

Finland

... AND DUSTIN
FROM EUROPE

😊

Pekný! Tenkrát doufám, že tehle fujest
naposmíř seštit' tech nycastějch streechpi.

♡

4. 12. 2014

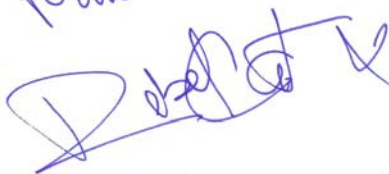
Pěkný domek. Atakar Hlybner

VELICE VĚSTĚNÉ V 4. 12. 2014

~~ANEXA~~

Interiér je snová provedení
a myšlenka kuchyně s dřevem
jsou snová.

Je perfektní že. Většinou se
starší formou můžeme i o toto
téma

4. 12. 2014

DNEŠNÍ MLADÁ GENERACE RŮMŮ SE NECHCE ANI VZDĚLÁVAT
ANI PRACOVAT...

KDYBY BYLI STEJNÍ JAKO TI TO, O KTERÝCH JSOU ZDE
REPORTÁŽE, BYLO BY TO VŠECHNO JINAK.

MY SE TAKY BOJÍME O SVÉ DĚTI NA ULICÍCH

Váš jasný přítel / hant. Raabová

Rád chodím do ISEK BARU
ROMAN

Tiráž

Khatar san?

Jak slovenští Romové přišli do českých zemí za prací
a co se dělo potom

Editace: Mgr. Kateřina Sidiropulu Janků, Ph.D.

Texty: Mgr. Alica Heráková, Mgr. Michal Schuster,

Mgr. Kateřina Sidiropulu Janků, Ph.D.

Recenzentky: prof. PhDr. Nina Pavelčíková, CSc.,

Mgr. Barbora Spalová, Ph.D.

Korektury češtiny: Lucie Krejčí

Korektury angličtiny: Bernadette Nadya Jaworsky

Foto na obálce: Sebastian Vošvrda

Sazba: Danilo Elvir

Tisk: ASTRON studio CZ, a.s.

Vydala Masarykova univerzita, Brno 2015

1. vydání

ISBN 978-80-210-7819-2

ISBN 978-80-210-7820-8 (online : pdf)

Vydáno za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci projektu
NAKI Paměť romských dělníků (DF12P01OVV029).

Realizátor a donor projektu / Realization and funding

MINISTERSTVO
KULTURY

Partneři projektu / Partners

MUZEUM
ROMSKÉ
KULTURY

KNIHOVNA!!!

SPOLEČNÉ
-JEKHETANE, o. p. s.

OSTRAVA!!!
VÍTKOVICE

PRAHA

Národní divadlo

Olympia
Mladá Boleslav

TémaDne

PERADNA
THE DISTRICTS, DEBANDS & LIBRARY PRAGUE

Imprint

Khatar san?

How Slovak Roma came to the Czech lands for work
and what happened next

Editing: Mgr. Kateřina Sidiropulu Janků, Ph.D.

Texts: Mgr. Alica Heráková, Mgr. Michal Schuster,

Mgr. Kateřina Sidiropulu Janků, Ph.D.

Reviewers: prof. PhDr. Nina Pavelčíková, CSc.,

Mgr. Barbora Spalová, Ph.D.

Czech language review: Lucie Krejčí

English language review: Bernadette Nadya Jaworsky

Cover photo: Sebastian Vošvrda

Typesetting: Danilo Elvir

Print: ASTRON studio CZ, a.s.

Masaryk University, Brno

1st print

ISBN 978-80-210-7819-2

ISBN 978-80-210-7820-8 (online : pdf)

Published with the financial support of the Ministry of Culture of the
Czech Republic, as part of the NAKI project Memory of Roma Workmen
(DF12P01OVV029).

BÝT

ISBN 978-80-210-7819-2

9 788021 078192